

נובמבר 2020

תל אביב, חשון, תשפ"א

שנתון של "המרכז המזריצי'אי" בישראל
יערלעכע אויסגאבא פון "מעזריטשער צענטער" אין ישראל
www.mezritsch.org.il
המערכת, רעדאקציע: תל-אביב, עריכה: אורית רוט

ביולעטיין
נר. 60

טקס האזכרה, מאי 2020
בית העלמין בחולון

דבר יו"ר העמותה / יפה שפילמן

חברות וחברים יקרים,

יוצאי העיירה שלנו מזריץ' - פודלסקי והסביבה ובני משפחותיהם!

זהו גיליון ה-60 של ה-"מעזריטשער טריבונע"! ואין לראות בכך תופעה של מה בכך. למעשה, מאז תחילת

הופעתו, הביולטין השנתי לא חדל מלהופיע. בימים קשים ובתקופות קשות לא חדלו הורינו מלהתמיד ולשמור על הגחלת.

לפיכך, ראינו לנכון, חברי הוועד, על אף תקופת הקורונה ואולי דווקא משום כך, לעשות הכל כדי להפיק את הגיליון וכן גם לקיים את המפגש השנתי ו"להיפגש" עם הקהילה בדרך שהפכה להיות דרך התקשורת המקובלת כיום - באמצעות zoom.

אני מקווה שכולכם הצלחתם להיות נוכחים אתנו במפגש השנתי ואולי הדור הצעיר הצטרף להורים ולסבים והם נוכחים אתנו גם כן.

השנה החולפת, עמדה ועודנה עומדת בסימן הקורונה. אנו מקווים, שאתם ובני משפחותיכם בטוב, ונזהרים כנדרש, שנאמר "ונזהרתם מאד לנפשותיכם".

אז מה היה לנו במהלך השנה? חלק מהתוכניות שלנו לא יצאו לפועל ונדחו, חלקן התקיימו תחת אילוצי הקורונה.

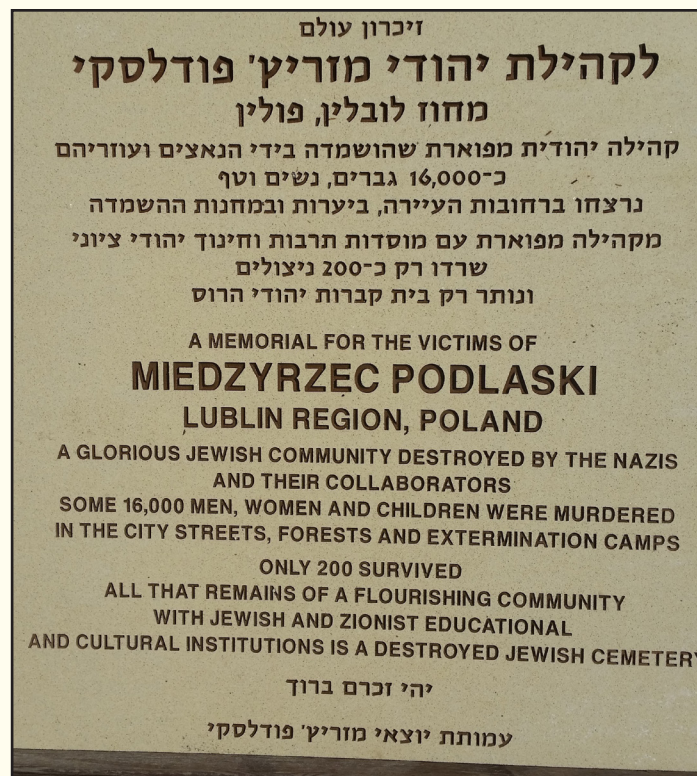
* בתאריך ה-26.5.2020 קיימנו ליד האנדרטה בבית העלמין בחולון, טקס אזכרה לנספים בשואה, מקרב יהודי מזריץ'. קיימנו טקס זה לציון היום (25.6.43) בו התקיימה האקציה השישית. מהלך הטקס הוסרט והועלה בפייסבוק של יוצאי מזריץ'.

* תוכנו, וגם הודענו מראש, כי המיפגש השנתי, יתקיים ב"יד ושם", בירושלים, ובמעמד זה נסיר הלוט מלוח הנצחה, שהוועד קבע ב"מערות הזיכרון" לזכר הנספים המזריצ'אים. תוכנו גם סיור והרצאה, שלצערנו מפאת ה"מצב" לא יכולים היו להתקיים במועד, מקווים שבקרוב התנאים ישתנו ונוכל לבצע התוכניות.

* אלבום התמונות של העיר מזריץ' - בתקופה שבין שתי המלחמות: בהתאם למתוכנו, האלבום נמצא בשלבי הפקה סופיים.

יתר התוכניות נמצאות בהקפאה ואנו נפעל לביצוען בהתאם לתנאים שיווצרו. מאחלים לכולכם שנה טובה ומבורכת, בבריאות טובה, להתראות, שלכם,

יפה שפילמן וכל חברי הוועד.

חברי עמותת התאחדות
עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתה של
רחל סמיד ז"ל
נפטרה בקיבוץ נגבה 10.11.2019
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות
עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתה של
מניה'לה קורנבלום ז"ל
ילידת מזריץ' נפטרה 22.09.2020
ומביעים תנחומים למשפחה

וועד עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל

יפה שפילמן - יו"ר • אברהם גפני ז"ל - יו"ר העמותה בין השנים 1998 - 2012 • גד פינקלשטיין ז"ל
חבר וועד העמותה 1946 - 2016 • לאה לויטה - גזברית • גילה שחר - מזכירת הוועד
• אורית רוט - עורכת העיתון • אבישי גבע - קשר עם הקהילה • יעקב גולדמן - עצי משפחה
יצחק שפילמן - קשר עם הנהלת העיר מזריץ וטיפוח בית העלמין

כתובת העמותה

אסירי ציון 19 דירה 48 פתח תקווה אצל לויטה לאה

לעדכון פרטים או להעברת מידע אחר
נא לשלוח מייל לגילה שחר - מזכירת הוועד
e-mail: mezritch.pod@gmail.com

חברי מערכת העיתון:
גילה שחר ואורית רוט.
עימוד ועריכה גרפית - אביב עפר
הדפסה - דפוס הפיל הורוד מימד

אוּדֵי שׁוֹאָה
כְּבִים אֶט אֶט
בְּמַגְרָסוֹת הַזְּמַן
וּבְלִקְתָּם
כָּל תּוֹ נַחֲרֵט
לוֹהֵט
כְּאֵשׁ כְּבִשָּׁן

וְאֵנוּ
בְּמוֹתָם יוֹרְשִׁים
אֶת נֶטְל
אוֹבְדָנָם
וּבְחַיֵּינוּ מְצוּיִים
לְשֵׁאת -
אֶת זִיכְרוֹנָם.

קובץ "שירי זיכרון ודמעה" / פרק: "שואה וגבורה"
כל הזכויות שמורות למחבר אשר וינשטיין © רחובות, 27.4.2019

דברי הספד שנישאו בעת קבורתה בקיבוץ נגבה

(גם לעבודה עצמית)."

ובסוף המכתב כדרכו הוסיף מילים אחדות לרחל "רחל מה שלומך, פסח היה אצלך - שמחת אתו? ולאה מה אמרה? שלום לך! שלך שלום".

באותם ימים כשרחל הייתה כבת שמונה היה ברור שהעיכוב ההתפתחותי אינו עניין של מה בכך. הפער בינה לבין ילדי קבוצתה וגם ביחס לעמוס בן דודתה שהיה בן גילה הלך וגדל. אבל שלום ואסתר ובני משפחה נוספים, המעטפת החינוכית וחברים קרובים בנגבה כמו גם מוסדות הקיבוץ לא הרפו ועשו כל מאמץ לקדמה ולסייע לה. והתוצאות שהושגו בעמל רב נראו לעין. אם כי ברור שאילו היו לרשותם הידע החינוכי והטיפולי וגם האמצעים שיש היום ההישגים היו גדולים יותר. אבל מה יועיל "אילו" שכזה.

לא אפרט את כל שנעשה אבל חשוב לי לציין שלא היה גבול למאמצים שהושקעו. עד כדי כך שבשלב מסויים היא עברה ללמוד בתל אביב והתגוררה אצל מחנכת שגם סייעה לה. תקופה זו זכורה לי במיוחד מפני שרחל הייתה מגיעה אלינו (למשפחת קלונר שבגבעתיים) לעתים תכופות, אף שגם קודם לכן שהתה לא מעט בביתנו. אהבתי לשחק אתה ונהנתי מאוד שילדה גדולה ממני בהרבה (אז פער הגילים היה משמעותי יותר מכפי שהוא היום) משחקת

אני רוצה להקריא קטעי מכתב שכתב שלום דודי בימים שנגבה נאבקה על חייה ועל קיומה של המדינה. המכתב לא נשלח בדואר והגיע לתעודתו על ידי חברים שיצאו למרכז הארץ ובעיקר להרצליה לשם פונו הנשים והילדים.

"כשמתחילים לדבר בעניין זה - ניטל ממני כל חשק החיים. ואני מאחל לעצמי כל רע. לא היה לי כל כך הרבה אושר בחלדי - חשבת: הילדה תמלא לבי רגשות-אושר, כמו רגיל, שפני אבא-אמא מאירים מזיו הילד. קצת "נחת" חשבת יהיה. והנה צרות וסבל...כאב לב".

אבל רגעי הייאוש והצער לא השתלטו עליו והוא התעשת. במשפטים נוספים שליקטת ניתן לראות שהוא רצה לעזור לה ולקדמה ככל שניתן - גם רגשית וגם לימודית ובעיקר לרכישת כישורי חיים.

"אני יודע בזמן מלחמה אין מה לדבר על טיפול. צריך רק (לדעתי) למצוא הסדר, ששעה ביום, מישהו יתמסר אליה באופן מיוחד".

ועוד משפט - "חבל מאוד שפסח בא באופניים להרצליה. כמה שהאדם הזה עובד וטרוד. אבל בשביל רחל זה טוב. מובן".

מן המכתב הזה כמו ממכתבים נוספים ניכר שהוא נקט בכל דרך שיכול היה. "אני שולח לרחל ספרי קריאה בשבילה

יכולת לנהל את חייה כפי שהתאים לה ובהתאם לאפשרויות שעמדו לרשותה. לא מעט סייעה לה המעטפת התומכת של נגבה, גם כאשר עברו על הקיבוץ שינויים גדולים שאת ראשיתם חווית והם לא היו לרצונך. אולי התקשת לקבלם גם בגלל החשש מה יהיה עם רחל בקיבוץ המופרט. אך היא עבדה, השתתפה בחוגי העשָׂה, נוכחה בכל האירועים הציבוריים, זכתה לטיפול ראוי והייתה לה פינתה שלה שהשרתה עליה שלוה ורוגע. אם צריך לסנגר על הקהילה הקיבוצית היחס לרחל יהיה במקום נכבד ברשימת המעלות. החיים בקהילה ולא בסידור אחר רק היטיבו אותה. וכמובן חשוב לי לומר לך דודי שלא וריות היו מסורות לרחל והקלו עליה בשנותיה האחרונות ובמיוחד בימי החולי הארוכים. האהבה שהן הרעיפו עליה, הטיפול, ההקשבה והדאגה לכל פרט ופרט אינם מובנים מאליהם. ולבסוף - תודה לך רחל על שבזכותך נעשינו לאנשים טובים יותר - לכאלה שמקבלים כל אחד כפי שהוא, לכאלה שמסוגלים לגלות אמפטיה, חמלה וגם אהבה שלא תלויה בדבר. וגם אם לא תמיד התפנינו אליך שהרי חיי כולנו עמוסים עד בלי די, דעי שבלבנו היית תמיד. היי שלום בת דודי היקרה.

תמר שכטר

אתי ונשמעת להוראותי. בתמונות שלי מאותן שנים גם היא נמצאת כי תמיד בילינו יחד - בגן חיות, בהופעה בקרקס שנקרא זירטרון, על גדות הירקון, בגן הקופים ועוד ועוד.

בסופו של דבר רחל חיה חיים שונים ומיוחדים מרובנו, אבל בהחלט לא אומללים. אולי רק בעיני המתבונן מרחוק, בעיני אדם זר הם נראים כך. היא הצליחה להשתלב ולהפיק את המירב עבורה מכל אשר ניתן.

תמיד נזכור את המסירות שלה לעבודה וההתמדה בה; העקשנות, שלעתים הכבידה על הסובבים אותה, אבל אולי תודות לה היא הצליחה לקיים חיים שהתאימו לה; את טוב טעמה, היה לה חוש אסתטי מפותח במיוחד; את מכתביה שהיו מנוסחים כראוי וכמעט ללא שגיאות כתיב; את ההתעניינות שלה בבני המשפחה, גם המבוגרים וגם הצעירים. את הזיכרון המופלא שלה - היא זכרה הכל ובין השאר את שמות כל בני המשפחה שנוספו ואת תאריך הולדתם, תמיד הייתה הראשונה לברך ואף להעניק שי בתאריך הנכון. נזכור את המלאכות שכה אהבה - סריגה, ריקמה ולאחרונה גם ציור. ובעיקר נזכור את העדינות שלה והרצון שלא להטריד ולא להפריע.

כל חייו, אך בעיקר בערוב ימיו דאג שולם מה יעלה בגורלה שהוא כבר לא יהיה. לו יכולתי לפנות אליו הייתי אומרת לו - לשווא דאגת. בחייה הבוגרים היא הוכיחה

כָּל אוֹתָם הַשׁוֹרְדִים
שֶׁנִּפְּלוּ בְּתֵשֶׁחַ
וְקָבְרוּ
נְעוּרִים דּוֹאֲבִים...

כָּל אוֹתָם הַשׁוֹרְדִים
שֶׁבָּחְרוּ בְּמַחֲשֶׁף
לְשֹׁמֵר
זְכוֹנוֹת כּוֹאֲבִים...

כָּל אוֹתָם הַשׁוֹרְדִים
שֶׁבָּרְאוּ מְשֻׁפְּחוֹת
הַנוֹשָׂאוֹת בְּגֵאוֹן
זְכוֹנָם...

חִקּוּקִים בְּבִרְזֵל
עַל גְּבֵי הַלְּוָחוֹת
לְכָל דּוֹר
פֶּן יִשְׁכַּח -
קִרְבָּנָם

קובץ "שירי זיכרון ודמעה" / פרק: "שואה וגבורה"
כל הזכויות שמורות למחבר אשר וינשטיין © רחובות, 10.8.2019

לא היה מקום אפילו לעמוד:

דרכם האחרונה של יהודי מזריץ' / עמיר ליבנת

הפרטים המרכיבים את אותה תרבות התמוססו לנגד עיני.

משה ברזניאק, עצי הלבנה הזקופים,

עמ' 87-88

יהודים צועדים ברחוב לובלסקה, לפני הגשר, 'לכיוון תחנת הרכבת' (מקור: אברהם גפני [וינטראוב], כל לילה שנה כל יום נצח, עמ' 52)

מסלול השילוחים מהרינק לתחנת הרכבת

תחנת הרכבת של מזריץ' שוכנת גם כיום בחלקה הדרומי של העיר, כקילומטר וחצי מהרינק. כיום נמצאים במקום מבנה תחנה ישן, שנבנה עם הקמת התחנה עוד בשנת 1867, ומבנה חדש יותר שנבנה לפני מלחמת העולם הראשונה.

שש פעמים נשלחו יהודים ברכבות ממזריץ' לעבר מחנות השמדה: ארבע פעמים לטרבלינקה ופעמיים נוספות למיידנק. רשימה זו תתחקה אחר המסלול, בתוך העיר ומחוצה לה, שהיה לדרכם האחרונה של יהודי מזריץ' וסביבתה.

מרבית האקציות במזריץ' החלו בריכוזם של יהודי העיר בכיכר השוק, היא הרינק. לאחר שעות של המתנה, הובלו יהודי מזריץ' מערבה דרך רחובה הראשי של העיר, רחוב לובלסקה. לאחר שחצו את הגשר מעל נהר קְשָׁנָה, בסמוך לגימנסיה היהודית, הופנו היהודים דרומה, דרך רחוב שנקרא כיום רחוב הפרטיזנים ובעבר נקרא בשם רחוב זְרוּבִיָה. בדרך זו הוצעדו יהודי העיר דרומה, לעבר תחנת הרכבת. לכל אורך הדרך, המשיכו החיילים הגרמנים ועוזריהם להאיץ, להתעלל ולירות בהולכים.

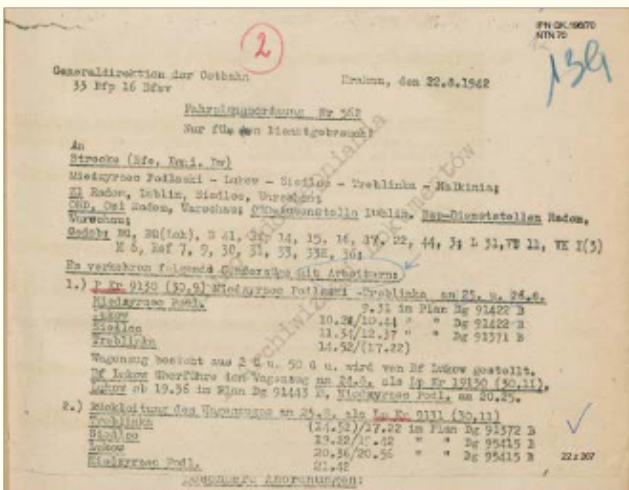
ראיתי בפעם האחרונה רבים ממכרי, חברי ובני משפחתי. כולם צעדו אל תחנת הרכבת. שיירה של משפחות, מבוגרים וילדים, נעה באיטיות לקראת הלא נודע. הגרמנים שסביבם מלווים אותם בצעקות וביריות לקול נביחות כלבים. שיירה ארוכה, אין סופית... השיירה חצתה את הנהר ברחוב לובלסקה ופנתה שמאלה ברחוב זְרוּבִיָה לכיוון תחנת הרכבת... חשתי שכל גופי מתרוקן ומתאדה. הדבר היחיד שהדהד במוחי היה, ש-400 שנים של תרבות יהודית מפוארת הולכות לאבדון.

התחנה החדשה בשנות ה-20 (מקור: fotopolska)

תחנת הרכבת הישנה (צילום: עמיר לבנת, 2015)

של כשעה, לצאת שוב לדרך על מנת להגיע לטרבלינקה בשעה 14:52. בטרבלינקה, תוכננה עצירה של שעתיים וחצי בדיוק: בפרק זמן זה נדרשצוות המחנה לפנות את הרכבת ולהכין אותה לקראת נסיעתה בחזרה אל מזריץ', למחרת שובצה אותה הרכבת לנסיעה זהה נוספת ממזריץ' לטרבלינקה. אולם לוחות הזמנים הקפדניים לא נשמרו: הרכבת ממזריץ' לטרבלינקה יצאה לדרכה רק בשעות אחר הצהריים. ייתכן כי העיכוב נבע ממספר השוטרים והחיילים הנמוך יחסית שהוקצו לביצוע האקציה, ומהכאוס ששרר במהלכה. ייתכן כי בשל עיכוב זה,

לאחר כיבוש פולין, עברה מערכת הרכבות הפולנית לאחריות הדוֹיִטְשֶׁה רַייַכְסְבַּאן (Deutsche Reichsbahn), חברת הרכבות הגרמנית. חברה זו היתה אחראית גם על נסיעות מיוחדות במסגרת המלחמה, אשר כללו העברת כוחות צבאיים וכן גירוש היהודים למחנות. עבור נסיעות אלו היה צורך בהזמנה מיוחדת - הזמנה מעין זו נשלחה לחברת הרכבות ב-22 באוגוסט 1942, מספר ימים לפני האקציה הראשונה במזריץ'. ההזמנה שופכת אור על הדרך אותה עברו יהודי מזריץ' בדרכם לטרבלינקה. ההזמנה עבור האקציה הראשונה במזריץ' כללה בקשה למספר נסיעות, שהוגדרו למטרת "יישוב מחדש". הנסיעה הראשונה תוכננה לתאריך 25 באוגוסט, יום תחילת האקציה. לוח הזמנים מדוייק מאוד: הרכבת תוכננה לצאת ממזריץ' ב-9:31 בבוקר ולהגיע ללוקוב ב-10:24: לאחר המתנה של 20 דקות לצאת שוב לכיוון שְׁדְּלִיץ ולהגיע אליה בשעה 11:31, לבסוף, לאחר המתנה

ליד החלון, שהיה גבוה וקטן, כרגיל לקרונות משא לבהמות, כדי לשאוף קצת אוויר".

שולמית חבקין ניישטיין, מתוך ספר מעזריטש, 1978, עמ' 301

יהודי מזריץ' מועלים לרכבת (מקור: יד ושם)

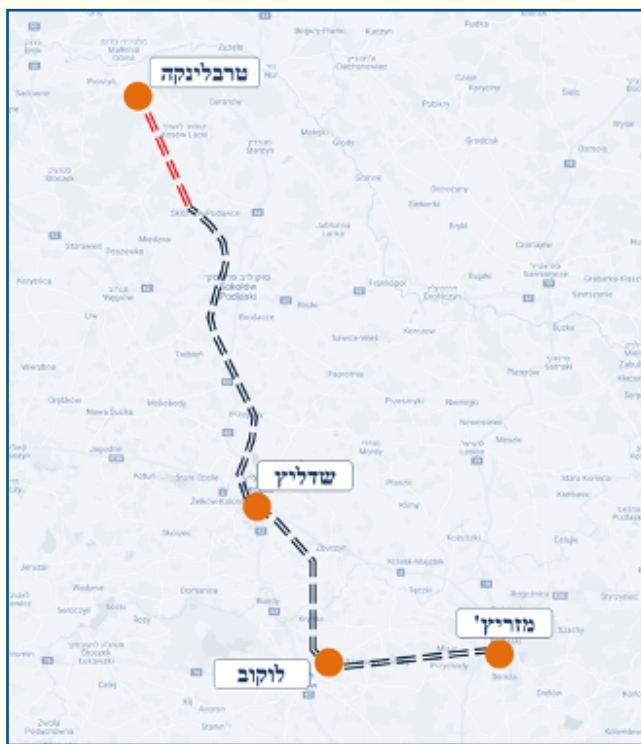

תחנת הרכבת במזריץ' בשנות המלחמה (מקור: Holocaust Historical Society)

וכן בשל מספר המגורשים הנמוך מהצפוי בעקבות הרציחות הרבות ברחבי העיר, הוחלט בסופו של דבר לשלוח את היהודים במשלוח צפוף אחד. אל כל קרון דחסו עתה השומרים מספר גדול בהרבה מן המתוכנן של יהודים, דבר שככל הנראה יצר עיכוב נוסף. המשלוח של יום המחרת צומצם למאות אחדות בלבד, וייתכן שאף בוטל לחלוטין.

"כאשר הובאו היהודים לתחנת הרכבת, הכניסו הגרמנים 150-200 איש לקרון, שקיבולו 60-70 איש בלבד. הקרונות נחתמו מבחוץ בקרשים. מים ואוכל לא נתנו. אנשים נחנקו, לא היה אויר לנשום. מלבד זה, לפני שזזנו מהמקום, הגרמנים פיזרו כלור בקרונות. הכלור צרב את העיניים. החלשים שבנו התעלפו. אנשים טיפסו על ראשיהם של אחרים, דפקו בקירות בכל הבא ליד".

אברהם גולדפרב, עדות בארכיון יד ושם
 "דחקו את האנשים לתוך הקרונות - 200 איש, 290, 220 איש לתוך קרון אחד. סגרו את הקרונות: הרצפות היו זרועות גופרית ופוספור. לא היה מקום אפילו לעמוד. במשך שעה קלה מתו כמה אנשים, והמתים נשאר עומדים בין החיים. רבים נשתגעו, והרכבת עדיין עומדת בתחנה, בחום של תמוז, בלא אוויר, ללא טיפת מים... כשזזה הרכבת ובתוכה כבר היו מתים אחדים, ירו לתוך הקרונות, ושוב נהרגו אנשים. הנותרים הגיעו למצב של טירוף. החלה מלחמת זרועות ארוכה על מקום

מסלול הרכבת ממזריץ' לטרבלינקה. באדום: קטע המסילה שכבר אינו פעיל

לאחר שכל היהודים הועלו אל הקרונות, יצאה הרכבת בשעות אחר הצהריים בדרכה מערבה. בסך הכל עברה הרכבת ממזריץ' לטרבלינקה כ-120 ק"מ בפרק זמן של כ-8 שעות. הרכבות שהובילו יהודים נסעו בדרך כלל לאט מאוד, בשל המשקל הרב שנשאו. מבחינת הגרמנים, לא היה צורך למהר ולהביא את היהודים לייעדם: במקרים רבים, נוצרו עיכובים בתנועת הרכבות שהובילו יהודים, על מנת לתת קדימות לרכבות לצורכי הצבא או לצרכים דחופים אחרים.

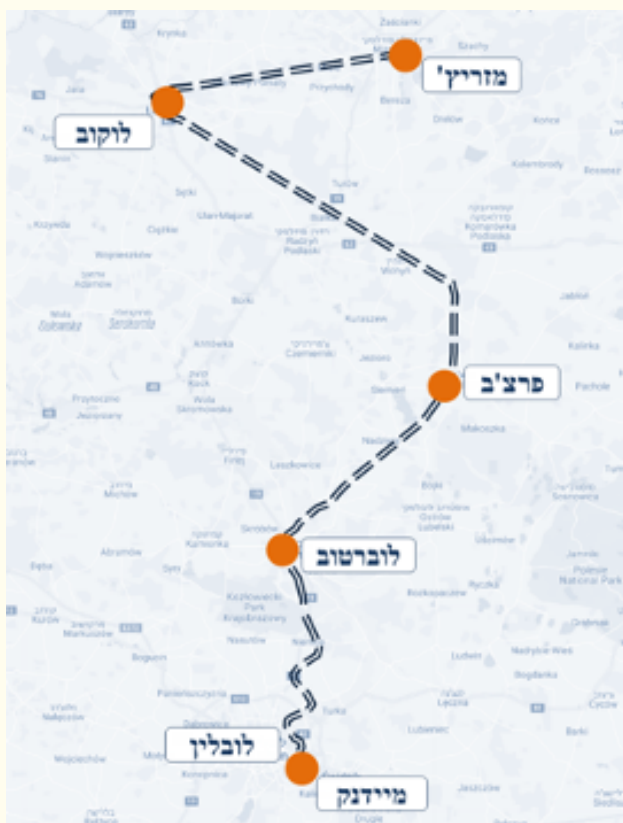
בכפר ליד פסי הרכבת ראיתי כמעט כל יום רכבות עוברות עם 40-50 קרונות, מלאות אנשים. לא, אני רק ראיתי את חרכי האוויר של קרונות החזירים, חרכי האוויר, שהיו מלאי עיניים יהודיות. לא אני ולא הם ידעו לאן מובילים אותם.

אליהו רודזיניאק, ספר לוקאוו, עמ' 406

בדרכה לטרבלינקה חלפה הרכבת בערים לוקוב ושדליץ. רוב חלקי מסילה זו פעילים גם כיום, פרט לקטע האחרון: רכבות משדליץ לכיוון צפון מגיעות כיום רק עד לכפר קוסטֶקִי (Kostki), כ-20 ק"מ דרומית לטרבלינקה. מסלול זה ממזריץ' לטרבלינקה עברו יהודי מזריץ' במסגרת ארבעת הגירושים הראשונים מן העיר: במסגרת האקציה הראשונה ב-25 באוגוסט, השניה ב-9 באוקטובר, "ב-6 באוקטובר התחילה האקציה השניה. הורי נשאר בבית. אני יצאתי לכיכר. במשך שלושה ימים ריכזו את כולם בבית הכנסת

הגדול של מזריץ'. שוחררו רק מי שעבדו במפעלו של קורט דה-לר. אשרת העבודה שלי מי סטואג', לא עזרה. הועלתי לרכבת בקרונות הבקר. כבר אז ידענו שאנחנו נוסעים לטרבלינקה. הבחורים בקרון שבו הייתי הורידו את החוט הדוקרני, הפרידו בין לוחות העץ והתחילו לקפוץ מהרכבת. גם אני קפצתי. נפלתי והתגלגלתי לתעלה. קמתי והופתעתי לגלות שלא קרה לי כלום. הייתי בין המאושרים. לא נפגעתי מהנפילה. גם כדורי השומרים הגרמנים לא פגעו בי. רבים מהקופצים סביבי נפגעו מיד או נורו במהלך הבריחה. לבדי, נערה בת 16, שמלבד עיר הולדתי מזריץ' לא ראיתי עולם. מה עושים?"

יונה (טייבלע) פינקלשטיין

מסלול הרכבת ממזריץ' למיידנק

התבקשו למסור את כל הכסף והרכוש שנותר בידיהם.

הגירושים לטרבלינקה נמשכו באקציה השלישית ב-27 באוקטובר והרביעית ב-8 בנובמבר 1942. לאחר ארבע אקציות בפרק זמן של כחודשיים וחצי, נפסקו באופן זמני השילוחים ממזריץ'. הם חודשו כחצי שנה לאחר מכן, במסגרת אקציה חמישית ב-2-3 במאי 1943. גם באקציה זו תוכננו יהודי מזריץ' להישלח למחנה טרבלינקה, אולם הפעם חל שינוי בתוכנית, וברגע האחרון נשלחה הרכבת למחנה מיידנק הסמוך ללובלין. בדרכה ללובלין עברה הרכבת בתחנות בעיירות לוקוב, פּרָצ'ב ולוֹבְרָטוּב.

"לא נוסעים לטרבלינקה", נשמע קול זמן מה אחרי שהרכבת החלה לנוע, ואולי בהבעת שמחה מסוימת. "מנין אתה יודע?" שמעתי קול אחר. "קפצתי מן הרכבת באקציה הקודמת, ואני בטוח שזוהי דרך אחרת", נשמעה התשובה... "מיידנק", אמר מישהו, "אני בטוח שנוסעים למיידנק". על מיידנק ידענו מעט מאוד. ידענו שגם הוא מחנה השמדה, כמו טרבלינקה, אך הוא גם מחנה מעבר, ואפילו מחנה עבודה. אולי יש עוד סיכוי?

משה ברזניאק, עצי הלבנה הזקופים,

עמ' 124

את אותו המסלול עברו המגורשים במסגרת האקציה השישית, ב-24 במאי 1943. באקציה זו, לפני העברתם לתחנת הרכבת, הובאו היהודים אל צריף בפרוור פּיאָסְקִי (Piaski), ששכן בחלקה המערבי של העיר בסמוך לדרך המובילה לרדזין. בצריף זה נערכו חיפושים והיהודים

היה זה השילוח האחרון מגטו מזריץ'.
 כחודשיים לאחר מכן, ב-19 ביולי 1943,
 נערכה האקציה השביעית והאחרונה
 בעיר. במהלך אקציה זו, נתפסו 179
 יהודים, אולם הללו לא שולחו למחנות: הם
 הובלו אל אזור פיאסקי, שם נרצחו ונטמנו
 בקבר אחים.

בכך הקיץ הקץ על יהדות מזריץ'.

"במקום לכיוון תחנת הרכבת, נלקחנו
 לכיוון אחר... בסופו של דבר הגענו לצריף,
 ובסמוך אליו שוב אולצנו לשבת. הצריף היה
 בימים טובים יותר מחסן עצים של המנסרה
 בבעלותו של אדם בשם גאסקו. כעת שימש
 את הגרמנים למטרותיהם. הגרמנים הכניסו
 לצריף את האנשים שישבו מסביב בקבוצות
 קטנות, ושם הופשטו לגמרי ונעשה בהם
 חיפוש גופני... לאחר שסיימו את החיפוש
 בגופי ובבגדי, סולקתי במכת אלה בגבי.
 התכופתי במהירות, חטפתי את בגדי ונעלי
 ויצאתי אל מחוץ לצריף, תוך כדי שאני
 מתלבשת בהליכה ומכסה את מערומי.

כספי שהיה תפור לבטנת חולצתי לא
 התגלה, ובירכתי את מזלי על כך".

**שבעת המדורים, סיפורה של אסתר
 גלמבוצקי לבית וינשטיין, עמ' 80**

שוטרים גרמנים ליד צריף החיפוש בזמן האקציה השישית
 (מקור: יד ושם)

השיר על העם היהודי שנהרג / יצחק קצנלסון

מתוך השיר על העם היהודי שנהרג / יצחק קצנלסון /
הוצאת הקיבוץ המאוחד

ה. מנה הם שוב כאן הקרונות של הרבנות

אלימה גדולה נוקלה עלי. מפתח רב ותורה פשרי ספר –
הנה הם שוב כאן, הקרונות! רק תמול יצאו – ברנת יום –
ותיום הנה הם שוב כאן, נצבים ב"אויקשלק" (זה רציף-הטעון) דקר...
תלא תרעה את הנשיות הפוערות? איך פצרו, הרחיבו פה איום!

ב. רוצים הם עוד! דורשים הם שוב, בטנם זו לא תשבע,
עומדים הם ומחכים דקר – יהודים! מתי יובאו הלום פסח?
רעבים – כמו אף יהודי אחד ציון אל פיהם לא בא...
ואם גם בא? פו, מה תרעז? רוצים הם עוד, דורשים הם כך וקר?

ג. רוצים הם עוד, עומדים הם דקר, צופים, כמו שלטון וצבר,
ולסעודה מוכן הוא – יהודים! טב אותם! כל אשר נכיל, לרב!
את כל העם, זה הזמן, עלי בניו רבים, כל רענו ורד,
אבי-צנב לנשו עתיקה, ויהודים וקנים – קינו משקר וטוב.

ד. טב עוד, טב לנו יהודים עוד... קרונות קרים, קקסלנים מצעקים:
"תנו עוד! ועוד הוסיפו!" ולא נרעו פובה,
עומדים הם דקר, צופים ברציף... מחכים הם לנו, מחכים,
קרונות תמימי-פנים, ולרנחה פחוחים, לרב, ברבנות ארצה.

ה. אף זה עתה מלאים-גדושים היו, עד שים למרחקים פתוק,
עמדו מתים ביו הטיים, המות לחי פה יצמד,
יהודים מתים עמדו אמתול ולא יכלו לגפל בתוף הדתה,
אף לא נקר הנה בקום, מי פאו הטי ומי המות.

ו. הנהודי המות ראשו פחי הניע, נע מצד אל צד,
[ועה של יציאת-הנפש נגרה מסני הטי;
לך אל אמו מתה יבכת: תני מים, מים לי מעט,
בכר קטנה יכה עלי פניה: טם לי, הניחתי. די!]

ז. וילד עוד אחד, פעוט, חבוק בידי אביו המות –
ראו: הילדים, אם גם אלפו ונשו, עוד עומד בקום פתום! –
אביו, אף כי גדול ההנה – הוא לא עצר, האב, לשאת –
הילד לא רבין, יפציר בו עוד: בוא, אבא! בוא! נצא מביאן!

ח. ושמ. טחטק שם, בקריו, בצד ההוא, ברכותים, התרחש
דבר-טח; האם קרה דקר ואין יודע מה היה?
אף טקהל מסוף הנהה, טקהל תופס ויבנש,
פו, מישהו קפז הווצה שם... שמעו, טקשיבו: יריה!

ט. קפז שם מישהו... ומתקים הנהודים ופטר-צחוק מבלג...
יהודים, מה, ירבי שלי, קדושים שקמותכם ביישראל!
מה תשמחו? שמעו, האוקראיני שם יורה מעל הנה,
ומה בקו? ובלבד שמישהו יצא, ובלבד שמישהו יכה להנאל.

י. ואם בדור, מה רע? הו לכודי פה בקריו ותפללו הלל –
הוא לא יפסח על איש! מוטב יפגע בנו קלב-שדה פדורר,
פאשר... הוכו לכו נובל אנתנו? מי הוא האומר ודוי במלא טקלו
ענו אתריו, ענו דלכם – ונגלע גופכם מחם לקר.

יא. קרונות ריכים! אף זה עתה מלאו אהכם, לשוב עומדים אתם ריכם,
היכו שמתם אותם, את הנהודים? ומה נהיה עשם ונעשה?
רובה נמנו ונתתמו – לשוב איך הנעתם לבאן?
קרונות, הנידו לי, קרונות ריכים: לאן הית זה הפסע?

יב. אציע! מן העולם שהוא שבתם, ונאי הוא לא רחוק מביאן,
הו תמול צאתכם, פשא טעון, ותיום – שוב כאן אתם! ולא יום צברי!
מה תפשו כל-פך, קרונות, מה עץ לכם כל-פך טוקו?
כמוני הוצגנו טנה, כמוני, שב וקלי נשכר.

יג. מהתבוננו בלבד, מראות הלל, הוי, הוי, משמע את כל אל!
איכה הוכלו סאת כל זאת, אם גם ברזל אתם נעז!
ברזל! קלב האנמה עמק שבנת, הברזל,
מה, עז! אילו צסקת על פני ארז, גא ורם עלית לאיו עז!

יד. ועתה: קרונות אתם. קרונות-משא פיום, מתבוננים דוקם,
עדים אלמים למיו פשא פנה ולמבוקה אשר גזאת ולענות!
אלמים וקסגרים הפטתם... אמרו, קרונות, אמרו, לאן
נצטעים אתם? את עמרי, את ישראל, הוי, אנה הוצאתם למות?

טו. לא אשמחכם היא, מעמיים אתכם ומצוים לכם: טעו!
משלמים אתכם מלאים מביאן, מברכים לשוב ריכם, גלריקה –
קרונות פאיר-משם, אמרו דקר, הנידו לי מני עולם הווא,
טבו, טבו בלגלים, ספרו, ונאני, אני אוריד דקעה...

28.10.1943

חיסולו של גטו וילנה

מאת: מגיסטר באלבארישקי מ.

קראקוב - לודז' - וארשה 1946, למזכרת מהכותב - לודג' 14.4.47
תורגם ע"י יצחק שפילמן

המחבר הכיר מצוין את גטו וילנה והתמצא ביחסים ששררו שם. את הזיכרונות האלו הוא מקדיש לרגעים של קיום הגטו.

מגיסטר בלברישקי מגלה בכנות האופיינית לו, את הריקבון שהובא על ידי הגרמנים לשכבות של הנהלת הגטו. הוא לא חוסך מילים של גינוי ומילים בוטות של גנאי לעברם ולעבר המשטרה היהודית בגטו וילנה. הכותב מבליט את דמותו של יעקב גנץ שלא הצליח להימלט מהכדורים הגרמניים. כמו כן, קיטל הגרמני, שהיה אחראי על היהודים בוילנה, מכונה על ידי המחבר כמפקד נמושה. המחבר באופן ציורי וחי, כתב על הלוך הרוחות של הגטו - שלבי החיסול. כמו חיות בכלוב, אנשים הסתובבו בגטו לאורך רחובות ריקים מאדם.

בצורה ישירה מאד הוא מציג את האקציה בימים מ-4.09.43 - 1 כתוצאה מהאקציה נשלחו לאסטוניה כ- 5000 אנשים. לאחר מכן, השלב הסופי של החיסול והפינוי התרחש בימים 23-24 לספטמבר.

למרות שהגרמנים הבטיחו יום לפני החיסול, שהמפונים יופנו לאסטוניה וליטא, הם בעצם נשלחו לפונאר. ההבטחות הללו, עמדו לנגד עיניהם של המפונים. אולם, צל של המוות, ושל בית הקברות של יהודי וילנה בפונאר עמדו לנגד עיניהם של האחרונים מתושבי הגטו.

נזכיר שהיו יהודים ממזריץ' שעקב נסיבות שונות הגיעו לגטו וילנה. הבולטים בהם: רפאל גולדשטיין שנפטר שם ממחלה וברוך גולדשטיין, אחיו, שבלט באומץ ליבו, בהברחת נשק לגטו

עותק מספר תעודות וחומרים - תולדות הכיבוש הגרמני בפולין, כרך 2 אקציה וגירוש ד"ר קרלישה, המחלקה היהודית של הועדה ההיסטורית (דף 5)
חיסול גטו וילנה - מאת: מנדל בלברישקי
הזיכרונות נכתבו ע"י עד ומשתתף בטררגדיה זו.

הערת המתרגם מפולנית: התרגום הינו מילולי ללא עריכה ספרותית.

תעופה - פוספשקי על יד עיירה ליד שדה התעופה, 4 ק"מ אחרי וילנה, ומשם אחרי שבוע הוליכו אותם לפונאר. חוץ מזה לא היו אקציות מיוחדות בגטו. על מנת לדייק, צריך לציין שב 5.4.43 הגרמנים, תוך מספר שעות הרגו בפונאר- 5500 יהודים מאזור וילנה והסביבה. בהתאם לשמועות, 2 קבוצות היו אמורות להגיע לגטו קובנו - אבל במציאות הם נורו בפונאר, לאחרונה התהלכו שמועות בגטו שאמרו, שלפי פקודה מיוחדת של הגרמנים, הייתה הפסקה בחיסול היהודים. היהודים האמינו ברצון רב לשמועות אלו.

באותה תקופה היו בגטו מעל 20000 איש מ-22 ביוני 1941 עד גירוש היהודים לשני הגטאות, כלומר עד 6.9.1941 הגרמנים רצחו 35000 איש.

מ- 6.9.41 עד 24.12.41 הגרמנים רצחו עוד 15000 איש. ברגע כניסת הגרמנים לוילנה היו בעיר 70000 יהודים. כפי שצינתי, הגיעו כל הזמן ידיעות חדשות לגטו - החדשות הטריפו את יושבי הגטו. נשים שבעליהן יצאו מהעיר לעבודה, גברים שנשותיהם עבדו מחוץ לגטו וילדים, כולם נטשו את עבודתם בבתי המלאכה של הגטו. כולם רצו כמו מטורפים ושאלו זה את זה: "מה נשמע?" למרות שידעו מצוין שאיש לא יכול לתת תשובה לשאלה זו. היהודים חיפשו הבהרות מגנץ, נציג בגטו, תוך אשליה ותקווה, שאולי הוא יודע יותר - אבל לשווא. כך הם התרוצצו, חסרי ישע זועקים, פניהם משחירות מבכי ממושך של שעות, עד שהגיעה הידיעה הראשונה שלא מדובר על

המחבר, כותב בצורה ריאליסטית את תחושות האנשים שנעו בין חיים ומוות. זכרונות אלו של בלברישקי, מכילים שורה של עובדות חיות ומעניינות להכרת ההיסטוריה של גטו וילנה.

ביום שישי 6.8.43 בשעה 10:00 בבוקר, ידיעה מרעישה זעזעה את גטו וילנה. הגרמנים כיתרו את שדה התעופה פורובנק, שדה התעופה של וילנה (שנמצא 4 ק"מ מהעיר). כל הפועלים היהודים, 1000 במספר, נלקחו משם. כעבור רגע, הגיעה ידיעה נוספת מ--BEUTE SAMMELSTELLE שם עבדו כמה מאות צעירים יהודים בריאים שגם הם נלקחו. בצורה זו תוך מספר שעות התחילו להגיע לגטו ידיעות נוראיות ומפחידות שלוקחים יהודים בכל מקום. הרחובות הצרים והחשוכים של הגטו, התמלאו באנשים. נשים, גברים, וילדים בכו וזעקו לשמים "הנה מגיע הסוף שלנו, יקחו אותנו עד האחרון שבינינו!". צריך לציין, שהשנה וחצי האחרונות עברו בגטו בצורה, יחסית, שקטה. החיסול - "הניקוי" אחרון היה, כשהוליכו אותם להוצאה להורג בפונאר, בין התאריכים 22 - 24 לדצמבר 1941. אז הוציאו את היהודים הבלתי-לגליים, שהיו חסרי תעודה צהובה - שהוכיחה על מקום עבודתם אצל הגרמנים, והוצאה על ידי משרד עבודה גרמני. אישור נוסף ללגליים היה אישור ורוד, שהונפק על ידי הנהלת הגטו. באותו זמן, אספו בגטו "קבוצת גברים חזקים - בריונים (אלמנט קרימינלי) וקבוצת אנשים מבוגרים. את האחרונים (המבוגרים), הוליכו לשדה

הטרנספורט, בעוד כמה ימים יחזרו, ויביאו אתם מכתבים שנכתבו על ידי כל אלה שנסעו. ניתן יהיה לשלוח בגדים, לבנים, מזון וכו'. בחוסר סבלנות, חיכו לחזרתם של החיילים (הבריגדירים). למרות ההבטחות כולם הרגישו חוסר אמון וחוסר בטחון: האם יחזרו? האם יביאו איתם מכתבים? האם אלו שנסעו חיים?!

האנשים הסתובבו בגטו כמו צללים. העצבים המתוחים הגיעו לקצה גבול הסבילות שלהם. כאב נשים, ילדים, הורים, שקרוביהם נשלחו, היה ללא גבול!

פתאום, ביום שני, ה-11.8.43 עברה בגטו שמועה, שהבריגדירים באמת חזרו והם נמצאים בלשכתו של גנץ. אנשים רבים הצטופפו ברחוב רודניצקה 6, היכן ששכנה הנהלת הגטו. בקושי ובחוסר סבלנות חיכו לבריגדירים שייצאו מלשכתו של גנץ והם אכן מסרו שכולם חיים, שכולם הוצאו לוויבאר שבאסטוניה, ושם הם נמצאים במחנה עבודה.

פתאום, ביום השני, ב-11.8.1943 התרוצצה בגטו שמועה שראשי הצוותים אכן חזרו ונמצאים בלשכתו של גנץ. אנשים רבים הצטופפו ברחוב רודניצקה 6, במקום שהייתה מינהלת הגטו. בחוסר סבלנות הם חיכו ליציאת ראשי הצוותים מלשכתו של גנץ, שהודיעו כי כולם חיים, שכולם נשלחו ל - וויבאר באסטוניה. שם הם נשארו במחנה העבודה. הם אכן הביאו איתם מכתבים. ההמון התנפל על השוטרים במטרה לקבל את המכתבים. אנשים דחפו

פונאר אלא על משלוחי עבודה לאסטוניה. לא ידעו מהיכן פשטה השמועה.

השמועה כמו אלפי אחרות, בסופו של דבר הוכיחו שהיו נכונות. לאחר מכן הגיעה רגיעה. עד כמה שניתן לקרוא לזה רגיעה. אנשים שהיו בידיים של הפושעים, היו מוכרחים להאמין לידיעות שהם הפיצו.

האנשים שנועדו להגליה ניסו להציל את עצמם. רבים מהם ברחו מהמגרשים ומהתחנות. בודדים קפצו מהרכבת ורבים מהבורחים נורו על ידי הגרמנים. מוזר, שרבים לא האמינו שהידיעות על המשלוחים לאסטוניה הם אמת. כמה אלפים ניצלו על ידי בריחה, את השאר אספו כשהם ללא בגדים, לבנים או מזון. הם היו בטוחים ששולחים אותם למוות. כאשר בגטו היו בטוחים כבר שהטרנספורטים יצאו לאסטוניה, אנשים שוב החלו לרקום השערות. הרי אם צריכים אנשים לעבודה, אזי מדוע היחס אליהם היה ברוטאלי כל כך? הרי יכלו לבקש מהנהלת הגטו כמות אנשים לעבודה והנהלת הגטו הייתה מספקת אותם לפי דרישת הגרמנים. אפילו לפונאר, היודנראט הקודם, היה שולח יהודים לפי המכסה הנדרשת, בעזרת המשטרה על פי דרישת הגרמנים.

האנשים המשיכו לגלגל מחשבותיהם עד הרגע שגנץ, נציג הגטו, חזר על מנת להרגיע את האנשים. הוא אמר, שהאנשים נשלחו לעבודה ולא למוות. הגרמנים חיזקו והבטיחו שכמה מבעלי התפקידים כמו היימן, גב' כץ ואחרים, שנשלחו עם

שלח הודעות למשפחות שהיו להם קרובים באסטוניה, בדרישה שהם יצטרפו אליהם.

בגטו, פרצה סערה. חלק מהצעירים החליטו לנסוע, מכיוון שבמכתבים מאסטוניה היה כתוב ש"דוד יוסף" (יוסף סטאלין) נמצא בסביבה ויתכן שיפגשו איתו. על בסיס המכתבים הללו, הסיקו מסקנות שהחזית קרובה, אבל לעבור את קו החזית לא ניתן. למרות זאת, מספר אנשים צעירים החליטו לנסוע. אבל הם היו מעטים מידי, וגנץ לא יכול היה במועד הנתון לספק את כמות האנשים שנדרש לשלוח. עם חששות כבדים, הם ציפו לתגובת הגרמנים. האירועים לא בוששו לבוא.

ביום שני, 1.9.1943 החל מהבוקר, העירה את האנשים ידיעה נוראית: קיטל, נציג הגסטאפו לנושא היהודים ומחסל הגטו, נמצא בתוך הגטו ותופס יהודים לאסטוניה וכן, שהגטו מכותר ע"י הצבא. במשך מספר שעות, קיטל הוביל עם הצבא תפיסת יהודים ליד רחוב רודניצקה ואסף כמה מאות אנשים. הוא תפס כל אדם שנקרה בדרכו, בלי כל התחשבות. פאניקה השתלטה על הגיטו. אפילו משפחות של שוטרים הסתתרו במקלטים. תפיסת אנשים ברחובות מאד לא מצאה חן בעיני גנץ והמשטרה. עד הרגע הזה נשלחו לעבודות רק עניים, בתפיסה ברחובות נתפסו גם מיוחסים. גנץ התחיל משא ומתן עם קיטל. הוא הבטיח לו, שבמשך 3-4 ימים הוא יספק לא את כמות האנשים הנדרשת. קיטל הסכים, ועזב את הגטו עם חייליו. גנץ עם המשטרה ניגשו לפעולה. הוא התחיל לעבוד על הנושא

אחד את השני, היכו ותקפו את המשטרה. כל אחד השתוקק לדעת מה כותב יקירו. כל המכתבים נשמעו אותו הדבר. "אנחנו חיים, אנחנו מאמינים שנמשיך לחיות, שלחו אותנו רק לעבודה". כולם ביקשו בגדים, לבנים, במיוחד לבנים חמים כי באסטוניה נושבות רוחות קרות. הם ביקשו גם מזון כיון שהאוכל היה "מת" (חסר כל ערך). מכתב אחד השאיר רושם חזק במיוחד בגטו. הוא התחיל במילים: "חיים, אנחנו חיים". האנשים נרגעו ודיברו בינם לבין עצמם שיהיו ויוארים, ואפילו התבדחו כיון שזה מתאים לביטוי היהודי "ויי וויי".

"שיהיה אסטוניה, העיקר לחיות, העיקר שלא יהיו פונארים", הם דיברו ביניהם. התחילה תנועה בגיטו, התחילו לארוז כלי מיטה, בגדים ולבנים. נשלחו לא חבילות קטנות אלא חבילות ענק, העיקר לעזור ולהקל על יקיריהם.

באותו זמן, גנץ הודיע, שמי שרוצה יכול להצטרף לאלו שנסעו כבר, ויכול לקחת את החבילות איתו. נמצאו הרבה מתנדבים שנסעו עם הטרנספורט של החבילות. וכל הזמן עסקו ודיברו על נושא אסטוניה.

בסוף אוגוסט גנץ הודיע, שהגרמנים דורשים ממנו עוד מספר אלפים של עובדים נוספים לעבודות באסטוניה. הוא הציע, שאנשים יירשמו בהתנדבות. מתנדבים לא היו. מכיוון שמאסטוניה הגיעו ידיעות עצובות. אנשים כבר ידעו שהעבודה שם קשה מאד, שורר רעב, ומזג האוויר קשה. במילים אחרות- אף לא אחד מיהר להתנדב לנסיעה. ואז, גנץ

ונאם בפני האנשים שהתאספו וניסה לשכנע שיסעו מכיוון שאין ברירה. הוא הודיע שלנסוע חייבים כולם ללא יוצא מן הכלל, ולא יהיו מקרים עם זכויות יתר. שום דבר לא יעזור, אמר בהמשך גנץ, הסתתרות לא תצליח מכיוון שהוא והמשטרה ימצאו את כל המקלטים ואז יהיה עוד יותר גרוע. אבל אם ייצאו בהסכמה יוכלו לקחת איתם מיטלטלים כמו- בגדים, לבנים ואוכל.

באותה רוח דיברו גם נואמים אחרים מטעמו, תוך כדי שכנוע להתנדבות. אנשים לא ידעו מה לעשות! כאוס ואנדרלמוסיה שררו. הם לא ידעו איך להציל את עצמם. לכולם היה ברור, שאלו שנואמים לא יסעו. הם מנסים לשכנע אחרים לנסוע. לכן, החליטו לאחר הקשבה לכל הנואמים להישאר ולהסתתר.

ככה גם עשיתי אני. לקחתי את הבן וירדתי למקלט תת - קרקעי שהכנתי קודם לכן. לאחר מספר שעות שעברנו בחושך במרתף, הגיעו ידיעות שבגיטו מתרחשים אירועים נוראים: קודם כל התברר לנו, שהמשטרה מחפשת רק גברים, נשים ניצלו העובדה, ויצאו מתוך המקלט לדירות, לאחר מכן קיבלנו מידע, שברחוב סטרשונה 12 התרחש המקרה הבא: עבר שם המפקד קיטל עם גרמנים ומשטרה יהודית. הלוחמים ירו בגרמנים, הבית פוצץ על כל יושביו. רבים נהרגו ורבים אחרים מצאו עצמם תחת ההריסות.

זה היה מקרה ראשון בסוגו. למחרת, ביום חמישי, נהרסו מספר בתים באותו רחוב. פעולה דומה בוצעה ברחוב זאוואלנה ועוד. קל לכם לתאר איזה

עם אנרגיות חדשות. הוא אירגן משטרה מיוחדת בנוסף למשטרה הרגילה - כוח עזר. חבורה זו גויסה מתוך עולם הפשע וטיפוסים חשודים שהחלו לחפש בתוך המקלטים. חבורה זו חדרה לכל המקומות והיה קשה להסתתר מפניהם. כל אוכלוסיית הגטו הסתתרה במקלטים שהוכנו מבעוד מועד. היה מקובל לחשוב, שהגרמנים יפסידו בחזיתות וסוף שלטונם קרב. לכן, היהודים החלו להכין מקלטים לתקופה קריטית - תקופת מעבר. את המקלטים תיכננו ובנו כך, שהגרמנים לא יוכלו למצוא אותם. היהודים בנו דירות תת - קרקעיות. למטרה זו חיברו בין הדירות מעברים לבניינים שונים עם יציאות אל מחוץ לגטו. הרסו קירות, הובילו תעלות ביוב, משכו מערכות חשמל - תאורה ותקשורת, על ידי התחברות לתשתיות קיימות. הוכנו מאגרי מים, מזון ונרות. המקלטים היו מוסווים היטב.

אל המקלטים היו נכנסים דרך החלק העליון של תנור המטבח, או דרך התנור או דרך השירותים או דרך מקומות אחרים מוסווים היטב. הגרמנים היו יכולים למצוא את המקלטים רק במקרה של מיקוש בית שלם. אבל, בפני המשטרה היהודית והכנופיות החדשות והעוזרים החדשים של המשטרה - לא ניתן היה להסתיר את הדירות התת-קרקעיות. להם היה הכל ידוע ומוכר, וכדי להציל את עצמם ואת משפחותיהם היו מוכנים להסגיר את המקלטים.

לפני שניגשו לבצע את המשימה ה"קדושה", גנץ אירגן ברחוב רודניצקה 6 אסיפה עממית. הוא עמד על המרפסת עם עוזריו,

השאירו בינתיים. יכולנו לנוע בחופשיות ואז, התחלפנו בתפקידים: הנשים ירדו למקלטים. במהלך כל היום השתוללה המשטרה היהודית. ברגע האחרון, גנץ קרא למשטרת כוחות העזר והודה להם מכל הלב על עבודתם הטובה, חיבק אותם ושלה לאסטוניה.... זה השכר שהכנופיה זכתה לו. ביום שישי בערב, הודיעו על סיום הפעולה.

נאנחנו בחופשיות ויצאנו לרחוב לראות את הגטו. המראה היה נוראי. הרחובות, הבניינים והדירות נראו כלאחר פוגרום אמיתי. ברחובות התגלגלו חפצים עזובים ובדירות באלאגן וחוסר סדר, הכל שבור, מבולגן והפוץ. מראה האנשים היה עוד יותר מדכא. אלו היו אנשים מבוהלים, חיוורים ללא טיפת דם על הפנים, רעבים וללא שינה. במשך ארבעה ימים הם חוו סבל בלתי מתואר. אבל החיים מנצחים הכל! היו אנשים שכמו חיות, התנפלו על הדירות העזובות שהיו שייכות לאנשים שיצאו, על מנת לקחת רהיטים ופריטים שונים. זו הייתה ביזה בכל מובן המילה. את מרוץ הביזה, הובילה המשטרה היהודית. השלל שלהם היה רב בימים אלה, הם לא חסכו דם או דמעות יהודים על מנת לשדוד ולבזוז. בכל הימים האלו, קיטל לא עזב את הגטו. הוא טייל ברחובות וסמטאות הגטו, וצפה על מהלך הפעולה. בגטו הסתובבו סיפורים, שבית ברחוב סטראשונה, פוצץ משתי סיבות: 1. מכיון שמבית זה ירו על קיטל. ורסיה 2. אומרת: שבגטו היתה קבוצת נוער מאורגנת

דיכאון שרר בינינו, בין הילדים והנשים כאשר הידיעות הללו הגיעו למקלטים. בזמן הפיצוצים היו הרבה הרוגים ופצועים. זה נמשך עד סוף השבוע בימים שלישי, רביעי וחמישי. ביום שישי התברר, שעדיין אין כמות אנשים שנדרשה. גנץ הלך לבית החולים היהודי, וגירש את כל החולים, הרופאים, רוקחים והעובדים האחרים. הוא השאיר קומץ קטן של עובדים בבית החולים. כל האחרים, לקח מבית החולים, כפי שהם עמדו- על הרופאים פקד להוריד את החלוקים הלבנים, ותחת איומי אקדח ליווה אותם עד שערי הגיטו. הם הוכרחו ללכת ללא הכנה לנסיעה. ללא בגדים וללא לבנים או כל ציוד אחר. חלק גדול מהיהודים נשברו. גברים עם נשים וילדים התחילו ללכת לבד בכיוון השער. כפי שכבר ציינתי, הסתתרתי עם בני בן ה- 12 ועוד קבוצה קטנה של אנשים במקלט תת קרקעי. הסגירה אותנו אשה מסוימת, שלפני כן הייתה איתנו, ומכר שלה נעצר. על מנת להציל אותו היא הסגירה אותנו. המשטרה הגיעה לדירה עם תוכנית של המקלט עם איום לפוצץ את כל הבניין. הנשים שלנו התחילו לצעוק בקול רם ואז יצאנו מן המקלט. הפנו אותנו לנקודת האיסוף. ברגע האחרון, הבת שלי הצליחה, בעזרת אדון מבוגר בשם קרינסקי, ועמו עוד אנשים להוציא אותי מקבוצת הנשלחים. יחד איתי, יצא גם אמן בשם סאשה קרמר. מהמקלט שלנו יצאו גם- חיים בקטורסקי, אדם זקן, וגם עובד בחנות עתיקות - אברהם, כץ, וכן יצא גם שקולניק צלאל. בשבת, התחילו לאסוף גם נשים, את הגברים

סנסציונית, שגנץ קיבל פקודה להתייצב בגסטאפו. בדרך כלל בגסטאפו היה סגנו, סלה דסלר. גנץ, באופן נדיר היה נפגש עם הגסטאפו. סיפרו, שגנץ אמר לאימו לפני היציאה מהבית, שאם לא יחזור בלילה שלא יצפו לו יותר. בגטו התרגשו מאד מהידיעה הזו. דיברו ש: "אם לקחו את גנץ, האם זה הסוף של כולנו? או שזה חוסר מזל רגעי...?" הלילה עבר בייסורים ובדאגות, שהשתיקו את הדיונים הפוליטיים שהעסיקו את אנשי הגטו ביום ובלילה. דיברו רק על גנץ. למחרת בבוקר, סאלה דסלר הודיע שאין לו שום ידיעה על גנץ. אבל בגיטו דובר שגנץ קיבל התרעה מחייל גסטאפו בשם וייס, יומיים לפני כן, שיעצרו אותו. אותו חיל, וייס, הציע לגנץ שיציל את עצמו ע"י בריחה. גנץ, כביכול, לא הסכים לברוח. לא עבר עלינו זמן רב בחוסר ודאות. ביום שישי ה-14.9 למחרת עצירתו של גנץ הגיע לגטו קיטל עם הקצינים ופקד ללא דיחוי לקיים מסדר של המשטרה היהודית במבנה של הכנסייה הפרובוסלאבית בפנינת הרחובות: רודניצקה ודישנינסקה. שם קיטל הודיע שמכיוון שגנץ לא ביצע את הפקודות של הפיקוד הגבוה יותר - ירו בו. והסגן שלו, דסלר, קיבל מינוי של הנציג בגטו.

כאשר נסענו שבועיים יותר מאוחר לאסטוניה, סיפר לי בקרון הרכבת, איש בשם וורון שהיה לו שם רע בגיטו, והיה מקורב לגרמנים, כי בפעולת שחרור היהודים מבית הסוהר, הוא ועוד מספר יהודים שנעצרו ע"י הגסטאפו, קיבלו הוראה לחפור בור ולקבור אדם מסוים. ייתכן שזה

ומחומשת שבראשה עמד הקומוניסט יצחק ויטנברג. המשטרה היהודית, עד לפני האקציה מסרה את ויטנברג לידי הגסטאפו. קבוצה זו התמקמה בבית שברחוב סטרומה 6. גנץ, עם המשטרה שלו העדיף שלא להיכנס לרחוב זה מכיוון שהוא חשש מפני פעולה של הלוחמים הצעירים. לכן השאירו את הקבוצה הזו, לא נלחמו בהם ואפילו סיפקו להם מזון. וכך הסתיימה הפעולה של 4 ימים שבמהלכה הוצאו 5000 אנשים לאסטוניה.

לאט, אנשי הגטו התחילו להירגע. אבל זו הייתה רגיעה קצרה. האמת היא, שביום שישי ה-5.9 התנועה ברחובות הגיטו היתה רגילה. היה מאד מרווח מכיון שאלפי אנשים נתלשו מאדמתם ונשארו דירות ריקות, ועבור קבוצות מסוימות החלה שוב עונת הביזה. עברו עוד מספר ימים. לאט, האנשים החלו לחזור לשיווי המשקל שלהם. העבודות מחוץ לעיר הסתיימו.

הגטו נסגר על "שבעה מנעולים ובריחים". כמעט אף אחד לא יצא מגבולות הגטו. יוקר החיים עלה. במשך כל הזמן. קילוגרם אחד של לחם עלה 40-50 רובל

(4-5 מרק). עכשיו מחירו הועלה ל-100 ויותר רובלים. כל דיירי הגיטו להוציא אלו שעבדו בבתי המלאכה של הגיטו, היו מחוסרי עבודה. הייתה הערכה, שזה לא יימשך הרבה זמן, שהרי הגרמנים לא יחזיקו את כולם על לחם חסד. הערכנו שמשוה עומד לקרות. חיכינו לא הרבה זמן.

ביום שני בערב, 13.9.1943 בגטו עברה ידיעה

היה גנץ.

המסדר ערך בקושי מספר דקות. השוטרים יצאו מבוהלים, חיוורים ועל פניהם חיוורון מוות. לא יכלנו לעכל במחשבותיהם מה בדיוק קרה. איך זה? אלוהים שלהם? האדון שלהם? מי שנותן להם את לחמם- ירו בו?! ידיעה זו עברה כמו ברק, חלפה בכל הגטו. אנשים ניסו לחקור מה פירוש הירייה הזו? האם הירייה הזו פגעה רק בגנץ? האדם היחידי שהיה קשור לגסטאפו? או שהייתה זו ירייה המכוונת אל הגטו? כמו ברק הידיעה פגעה במשטרה היהודית. אילו היו אומרים שכל אנשי הגטו יחוסלו ורק גנץ יישאר, זה היה יותר מובן! עד כה, נשלחו אלפי אנשים לפונאר באסטוניה. בכל מקום, הוא עשה הכל כדי להציל את עצמו אבל קרה הבלתי יאומן, פגעו בגנץ! ואילו אנחנו, קטנים בהשוואה אליו. לפנות ערב, המשטרה ארגנה תפילה לעילוי נשמתו של הנפטר. הרבי נשא תפילה לכבוד המת, תפילה שהסתיימה במילים: "אין לנו אבא". בזמן הטקס אחיו של גנץ, סולומון, אמר קדיש. לאחר הקדיש, המפקח המשטרתי, מושקט, שהיה נוכח, הספיד גם הוא את גנץ. דסלר, שעמד כל הטקס בצד, רכון עם ראשו על הקיר, לא הרים כלל את עיניו. נדמה היה שהמצפון שלו לא היה נקי, או אולי הוא חושש לגורלו. שהרי עכשיו, מגיע התור שלו.

בגטו שורר דיכאון עמוק. כל אחד הרגיש את הענן שחור שלא ניתן לעצור אותו, והלב התכווץ ונעשה כבד בצורה שאינה ניתנת להכלה. אנשים דיברו מעט, מתוך העיניים של כל אחד היה מבט של תימהון

ותחושת מוות. אפילו היוקר הנוראי לא גרם לפליאה. יוקר, שתפח כמו על שמרים מיום ליום. מחשבה אחת השתלטה על כולם - מה יביא היום שלמחרת. כמו חיות בכלוב הסתובבו אנשים ברחובות הריקים מאדם, של הגטו. כולם ידעו שהם נידונו למוות. אבל איך להציל את עצמם?? איך לצאת מהפלונטר הנוראי הזה? לאן ללכת? איפה להסתיר אמא זקנה, אישה וילדים? מה לעשות?? זאת הטרגדיה כאשר בן אדם יודע היטב מהן הסכנות, ומרגיש את המוות בכל חלקי גופו. הוא חסר אונים מפני הקטסטרופה שמגיעה. מדוכא, הלכתי עם אשה ובת בוגרת ברחובות הגטו. השתלטה עלינו מחשבה אחת: איך להציל את עורנו? זיק התקווה היחידי בגטו היו הידיעות מהחזית. הבנתי שהידיעות מהחזית שנמסרו ע"י הגרמנים היו רחוקות מן האמת ולא שיקפו את שהתרחש באמת בחזית. הידיעות היו דלילות ולא הוסיפו להתמצאות. הן היו שקריות. למרות זאת בין השורות קראנו ברור וצלול, שהקריסה שלהם התחילה. החוצפה והבטחון העצמי נעלמו. הם לא דיברו על כיבוש מוסקבה ולא אמרו דבר על לנינגרד. הם נסוגו לכל אורך החזית. על דרכם עכשיו היה הקרב על סמולנסק. החדשות האחרונות היו מגיעות לאט מאד, כי מעט אנשים עבדו בעיר, אבל גם הידיעות הצנועות הללו הספיקו. הידיעות מהחזית, כתבות מהעיתונות הגרמנית, היו קרן אור ונחמה יחידה. זה היה החום שחימם אותנו והאיר את החושך בו היינו שקועים. המשחק על מתיחת הזמן, להרוויח זמן היה הסיכוי היחידי שלנו. הייתה לנו אשליה שיקרה נס,

היה חשוב. כאשר המשטרה החלה לאסוף את אלו שנרשמו, כדי לעלות על המשאיות, אף לא אחד התייצב. קיטל, נתן פקודה לנציג החדש שבגטו, ששמו בנייקונסקי, להכריח אנשים בכוח לעלות. המשטרה התפזרה בחיפושים והחלו לאסוף כל אחד שנקרה בדרכם. התחילה פאניקה. אבל זה לא לקח הרבה זמן. קיטל נתן פקודה לשחרר את כל האנשים שנתפסו, ונסע. איזו מטרה הייתה ביצירת הפאניקה - אף אחד לא ידע ולא הבין. כנראה, היה לו חשוב להפחיד את אלו שנשארו בגיטו, ליצור כאוס במחשבות ולשבור את כולם מוראלית, כדי שלא יהיו מסוגלים לכל תגובה, כאשר תיפול עליהם מכת המוות שהוא הכין. הסבר אחר לאירועים הללו לא מצאנו. קיטל בילה כל היום בגטו. נציג הגטו שהיה אמור ללוות אותו לא היה. הוא הרגיש עצמו חופשי כמו שחקן על הבמה. הוא היה "שחקן קולנוע". באותו יום, הוא עמד ושוחח עם נשים יהודיות אשר התחננו שיקח אותן לעבודה ב- HKP.

"היום לא", ענה. "היום אני אקח רק גברים. אתכן אקח גם, אבל בשלב שני". כך הוא השתעשע עם הנשים.

אף אחד מהנהלת הגטו לא התקרב אליו כדי לשוחח איתו. כולם ברחו כמו עכברים לחורים. שנתיים הם היו מדושני עונג על חשבון אנשי הגטו. וכאשר הגיע הרגע לדבר עם נציגי השלטון - לא היה עם מי לדבר. באותו יום, הגטו היה כאוניה ללא קברניט, שנזרקה למים סוערים. בינתיים בשעה 2 אחה"צ בגטו עבר מידע סנסציוני:

ושכשולן הגרמנים יגיע באופן בלתי צפוי, וככה אנחנו נינצל. תקווה זו תמכה בנו ונתנה לנו כוחות ואומץ לעבור את הדברים הנוראים. בינתיים התחילה בגיטו תנועה חדשה: לוקחים אנשים לעבודה בבתי מלאכה היכן שתיקנו מכונות, נשק וכו'... בתי המלאכה היו בכל מיני אזורים בעיר. כאשר אסרו על היציאה מהגיטו לעיר לעבודה גם הקשר הזה נפסק. ברחוב סובץ' אורגנו בתי המלאכה שנקראו - HKP וגם בית מלאכה אחר בשם RUZELE, הם נמצאו ב" בניינים החדשים". אלו היו בלוקים למגורים ריקים שנבנו ב-1904 ע"י שותפות יהודית-צרפתית. זו הייתה חברה של ICA. דובר, שלשם יעברו בתי המלאכה של HKP. זה יהיה בית מלאכה גדול עם מגורים של פועלים יהודיים. בצורה זו כמות מסוימת של הפועלים עם משפחותיהם יעזבו את הגטו ויעברו לבנייני ICA ויגורו שם. פועלים במפעל פרוות גם שוכנו שם. אנשים נתפסו לאפשרות זו והתחילו להרשם ל- HKP. ברור שנסעו אלו ששילמו בזהב למשטרה היהודית. בצורה זו נסעו ל- HKP כולם חוץ מהפועלים. תוהו ובוהו שררו בגטו במשך מספר ימים כך שביום חמישי 18.9 הגיע לגטו קיטל עם מספר משאיות והודיע שהוא חייב למסור כמה מאות מומחים לבתי המלאכה של ה- HKP. היו שם מספר פועלים שהשתוקקו לנסיעה הזו. אבל כאשר הביקור של קיטל בגטו התארך, וכאשר שמו לב שקיטל לא ממהר לאסוף את הפועלים, הם "התקררו" אבל האירוע

והצטרפו לפרטיזנים. מספר משפחות מצאו מחסה אצל משפחות פולניות. כמה מהם, הצליחו להגיע ל"קייליס" ולבלוקים HKP. חשבנו שמתקרב סופו של הגטו, ועבור 12000 שנשארו פשוט אין הצלה. לא היה להם לאן ללכת, לא היה היכן להתחבא. הם ויתרו מתוך עייפות וחוסר כוח להילחם בגורלם. בינתיים, בגטו, יוקר החיים עלה עוד יותר. מחיר של כיכר לחם 2 ק"ג עלה עד ל-250 רובל. מחיר חמאה ובשר עלה למחירים אסטרונומיים. לגטו היו מביאים לחם מחנויות "רותי" לפי נורמה של 120 גרם ליום לאדם. אבל, העגלונים שמו בתוך העגלות עוד כמה מאות כיכרות מעבר לתקן. זה היה כרוך בסיכון עצום, מכיוון שלספק מזון ל-12000 איש מעבר לקצובה היומית היה מאד מורכב. לכמה אלפי אנשים לא היתה עבודה, ולא נתנו להם לצאת לעיר, כך שזה חנק אותנו. הימים נמשכו בסבל בלתי יתואר. הבנו, שהמצב הזה לא יימשך הרבה זמן. איזו הפתעה מכינים הגרמנים ליהודים? איזו הצגה יציג לנו בימים הקרובים שחקן הקולנוע קיטל? איבדנו עצמנו לדעת במחשבות שהטרידו אותנו במשך כל היום לריק. החיים הקהילתיים בגטו התרכזו קודם כל בבתי המלאכה היכן שעדיין הייתה עבודה. במוסדות יהודיים אחרים שררה מעין אדישות. שקט היה בבית החולים, במעבדות, מכיוון שהרופאים, האחיות והרוקחים נשלחו לאסטוניה. במוסדות נשארו רק מחלקות יחידות אבל לא היה בן צורך, מכיוון שכולם המתינו למכה חדשה. ככה עברו עוד 3 ימים ביום שלישי התקיימה ישיבה של מנהלים

סלה דסלר, המקשר הראשי בין הגטו לבין הגסטאפו ברח עם אישה מהגטו. סיפרו, שאשתו הצעירה של דסלר, שמוצאה מלודג', החליקה מהגטו עם מזוודה קטנה ואחריה הוא. סיפרו גם שדסלר לקח איתו יהלומים ואת כל רזרבות הזהב מהנהלת הגטו, שהעריכו אותם בכמה מאות אלפי רובלים בזהב. לאחר מכן סיפרו גם, וזה אומת יותר מאוחר, שמספר שעות לפני כן יצא מהגטו פליקס דסלר, שהיה גבאי של בית הכנסת הוילנאי, והיה יו"ר שנים רבות של ארגון "עזר לחולים בוילנה עם אשתו. המצב בגטו היה מאד שברירי, כאשר דסלר הצעיר עם אשתו ברחו, ואבא ואמא נשלחו לבתי המלאכה HKP. אפשר לתאר את כמות הניחושים שיצרו האירועים הללו. "הדגים השמנים ברחו כמו עכברושים שנוטשים אוניה טובעת". בגטו, שרר כעס, שנגרם לא כל כך מהבריחה של דסלר אלא יותר בגלל שלקח איתו זהב שאמור היה להיות לרשות הנהלת הגטו. ברגע זה, השאיר את היהודים בגטו בלי כל אמצעים. לאחר מכן, נודע לנו שחוץ מסלה דסלר, ברחו גם פונקציונרים אחרים כמו: מפקד השמירה בשער הגטו, לבאס עם אשתו וחמו-קושניר, וכן תובע בשם צ'סלאו נוסבאום אולטאצ'סבסקי, עורך לשעבר של עיתון בלודז'. ידענו שזה גרוע כאשר בעלי תפקידים בכירים בורחים ומשאירים את הגטו לגורלו. אנשים איבדו את העשתונות וכולם הרגישו, שלגטו יגיעו עננים שחורים. הלוך הרוחות היה נוראי. פשוט בלתי נסבל: בכל לילה בהתגנבות, אנשים צעירים ברחו

וילנה שהיה קיים שנתיים מתחסל. כל דיירי הגטו, במהלך היום יצאו חלק לאסטוניה, וחלק אחר לליטא. האנשים חייבים לבצע הפקודה בשקט וברגיעה, לארוז את חפציהם ולעזוב את הגטו."

את הפקודה הזו קרא בנייקווינסקי, בעזרת טובה, פעמיים, באידיש. לאחר מכן, קיטל הוסיף מספר מילים " כולם חייבים לבצע הפקודות ולעזוב את הגטו. במקרה של אי כיבוד הפקודה, יפוצצו את הבתים בעזרת חומר נפץ. "

כולנו התאבנו כמו אבן. ברגע הראשון לא היינו מסוגלים לתפוס את עוצמת האיום שבמצב. "לעזוב את הגטו ? לנסוע? לאן? לאסטוניה? לליטא? ואולי זה בעצם "טיול" לפונאר? אלוהים יקר, אלוהים, מה מתרחש כאן? אפשר להשתגע! מה רוצים הרוצחים (הבנדיטים) מאיתנו? כמה זמן יימשך הסבל והעינוי?? לעזוב את הגטו ? האם כולם ייצאו ? אולי קומץ קטן של פרוטקציונרים יישאר? את כל זה עלינו לדעת כדי לכלכל את צעדינו. ברגע זה, היה זה הנושא החשוב ביותר."

ללא היסוס אני נדחף בין האנשים כדי להגיע לקיטל וללקנר, כדי לשאול: "האם כולם ללא יוצא מן הכלל חייבים לעזוב את הגטו? האם חלק מהמיוחסים יישאר כאן, כפי שהיה מקובל במבצעים קודמים? לשנייה הם עצרו ולקנר אמר: "לא יהיו שום מיוחסים, שום פריבילגיות. הגטו יהיה מחוסל כללית. כולם יהיו חייבים לעזוב. אבל ברגיעה ורק בשקט."

עם הנהלת הגטו. בישיבה זו לקחו חלק הנציג החדש של הגטו בינקונסקי, עו"ד מיקונוביצקי, מהנדס פריד, הסנדלר פישמן, מהנדס גוחמן, סלומון גץ ואחרים...כנראה קיבלו מידע ולכן התאספו כדי לשוחח על המצב. הישיבה הסתיימה, כפי שסיפר לי אחר-כך השחקן שפס בלכר, באופן כזה, שהחליטו לתת לחברי הנהלת הגטו מספר זוגות נעליים מבתי המלאכה, לבנים חמים ובגדים אחרים, ולכל שוטר 5000 רובל. יום המחרת עבר במתח בלתי רגיל. ביום שלישי לקראת בוקר התעוררנו לקול צעקות, שהגטו מכותר. בקושי רב קפצנו מהמיטות ורצנו לרחוב רודניצקה 6, כאן הייתה תנועה רבה. שוטרים רצו בכל מיני כיוונים: הגטו היה מכותר ע"י אוקראינים. בפשפש שהיה בשער ופנה לרחוב קוינסקה 3, שם הסתובבו הלוח ושוב משטרה צבאית שדיברו ביניהם באוקראינית. היה ברור שמחכה לנו יום "מגוון". שוטרים עברו דרך כל הרחובות והבתים וקראו לכולם להתייצב ברחוב רודניצקה 6, היכן ששכנה הנהלת הגטו. בינתיים, הגיע לשם קיטל ונציג התחנה מוילנה. הם הלכו עם הנציג החדש ודרשו לאסוף את כולם בחצר. אנשים פחדו ללכת. אבל לכולם היה ברור שאין מה להפסיד. העצבים היו מתוחים וכולם היו מותשים. "חצי מתים" מפחד ומסבל, התאספנו בחצר הנהלת הגטו. עמדנו סביב המרפסת שבעבר התגורר בה דסלר. למרפסת יצאו קיטל, לקנר, ובנייקוונסקי. בחצר התאספו אלפי אנשים, לאחר רגע, הנציג מוילנה - לקנר, קרא פקודה: "בשם המפקד העליון של האזורים המזרחים אני פוקד ש: גטו

וזה היה מה שחשוב לנו. לרוצחים האלו היה חשוב שכל האקציה תתבצע ברגיעה...

לאחר התייעצות עם אשתי ובתי, החלטנו שהם יארזו ואני אחפש פתרונות על מנת לא לעזוב את וילנה. בינתיים ההמון, לפני פיזור מחצר הנהלת הגטו, ברחוב רודניצקה 6 פנה לכיוון מחסני הגטו. האנשים היו לאחרונה רעבים מאד, אבל במחסני הגטו היה הרבה קמח, לחם, צנימים, סוכר וחמאה. ההמון הסתער על המחסנים והתחיל להוציא שקי כוסמת, קמח ולחם. הוציאו ארגזים שלמים עם חמאה ועם מצרכים שונים. לאחר מכן, כולם התפזרו לבתים על מנת לארוז דברים ועל מנת לחשוב על מקומות מסתור.

הגיעו אלי ידיעות שחלק מהמיוחסים קיבלו רישיונות אכלוס לבלוקים של ה-HKP, וזה אומר ששוב היו מיוחסים. ואם זה נכון, אני חייב לעשות משהו על מנת להישאר בעיר. ושוב, בראשי מתרוצצות מחשבות... לאן לנסוע? האם בכלל נגיע לאן-שהוא, כמה זמן אנשים כמונו - אשתי אני והילדים, נוכל להחזיק מעמד במחנה ריכוז? אולי, למרות הכל, אני אצליח להישאר בוילנה? כאן המצב רע, אבל אני בין ידידים מכרים וחברים.

תוך כדי חשיבה וחיפוש פתרון כלשהו, נתקלתי בקצין שהגיע לגטו מ-HKP. לאחר שיחה קצרה איתו, הצלחתי לקבל אישור על איכלוס ב-HKO בתור מדביר. מאושר מההתפתחות הזו, אני אשתי, אמא והילדים, לקחנו החפצים ומוכנים לנסיעה

ל-HKP.

אבל, פתאום יצאה קבוצת פועלים המיוחסים מבתי מלאכה עם המנהל שלהם רייבנם, והתחילו להרים צעקות, שאנחנו תפסנו את המקום שלהם. הם התנפלו עלינו כמו חיות טרף. התחילו למשוך, לתלוש לזרוק חבילות בצעקות ובחוסר סדר. הנהג, הגיע למשאית גרש את כולם - ונסע. השתלטה עלינו אווירת נכאים וחוסר אונים. כאן הגיע אלי המשורר - חיים שיינטיצקי ושאל אותי: "מנדל, מה אתה מתכוון לעשות?" "אני לא יודע מה לעשות" עניתי לו "מה אתה מתכוון לעשות חיים?" שאלתי אותו. התשובה צילצלה - "אני נשאר במיקלט". יותר לא ראיתי אותו.

לאחר רגע, ניגשתי לאברהם זיידשנור, שבדיוק עבר. "מה אתה מתכוון לעשות, אברהם?" שאלתי אותו. הוא ענה לי "אני נשאר במיקלט". (אברהם זיידשנור ישב עם משפחתו חודשיים במיקלט, ובסופו של דבר הסגיר אותם מלשין יהודי). חסרי אונים, במצב רוח ירוד, עמדנו עם החבילות בחצר. פתאום שמנו לב, שאמא נעלמה. התחלנו לצעוק- אמא, איפה את? האם תפסו אותה? איך? אין אמא. ביחד עם אמא, נעלמה גם מזוודה קטנה שבה היו שבע מחברות שבתוכם רשמתי את כל האירועים בגטו. אשתי והילדים פרצו בבכי. אמא, סבתא, איפה את? אין לנו את הסבתא הטובה והמסורה.

המצב היה כזה, שהרבה זמן לא יכולנו לחשוב על המצב הנוראי שאליו נקלענו.

כמו חיית טרף "תתרחקו מהשער, אתם רוצים לגרום להרס של כל הגטו? תישארו פה, ואל תזוזו לשום מקום."

"מה אתה אומר גנץ, האם יש אפשרות להרוס את הגטו? לא שכחתם את התרגילים הקודמים?", "שתוק, או שאהרוג אותך" צעק גנץ עם תנועות ידיים.

הילדים התחילו לבכות. גנץ דחף אותי תוך כדי צעקות לשוטר, שישמור עלינו. אבל לאחר מספר דקות הצלחנו, מבלי שישימו לב, לעבור דרך השער, ליד רחוב רודניצקה 23, וללכת בכיוון המפקדה הראשית.

כאן, נפלה עלינו מכה חדשה: בכניסה למפקדה, עמד שוטר יהודי ולא רצה לתת לנו להיכנס. התחננו בפניו שירחם עלינו, כדי שנוכל לעבור הלאה עם החפצים שאיתנו, אבל שום דבר לא עזר. מהבניין יצא קומיסר, אוסטר, והתחיל להריץ אותנו בכיוון התאטרון, שם התרכזו כבר הרבה אנשים שלא הצליחו לצאת עד הערב מהגטו. פחדנו ללכת לשם. שם השתוללו מספר שוטרים. הם אירגנו רשימות והחלו לרשום מי יסע לליטא, מי לאסטוניה ומי יישאר בבילוק ב-HKP. אפילו עכשיו, ברגע האחרון, ניסו לרמות את אלו שהאמינו בהם. הרי לא הייתה להם כל השפעה על הנושאים הללו. כפי שראינו, המשטרה היהודית נשארה כפי שהיא: שוד, ביזה ודיכוי עד הרגע האחרון. ידעתי, שבצורה רגילה ובשום שיטה אני לא אגיע למפקדה. ומכיוון שלא רציתי להגיע לאזור התיאטרון, לקחתי את האשה והילדים, נכנסנו למפקדה דרך חלון אחורי. מיד הרגשתי הקלה בנשמה....

היינו צריכים לפקוח עיניים, להקפיד להסתכל על כל מה שמתרחש מסביבנו. נשארנו 4 אנשים שרצו לחיות, ההורים, בן בגיל 12 וילדה בת 18. ההמון עבר דרך השער והגטו התרוקן.

הערב ירד. החלטנו להתחבא ללילה. שמתי לב, שאנשים יוצאים מהגטו, חוץ מהמיוחסים. הם היו רגועים, והתנהגו כאילו שחיכו למשהו. החלטתי לא להסיר עיניי מהם, ולברר האם יש בזה איזו שהיא קומבינה. בצורה זו הגענו למפקדת המשטרה הראשית. התאספו שם הרבה אנשים וכל משפחות השוטרים. הייתי בטוח שהם ארגנו לעצמם מקלט, ולכן החלטתי למרות התנגדותם האקטיבית, בכל מחיר, להישאר שם בלילה. היו שם הרבה אנשים, הם ישבו על חבילות על האדמה. ווקר, בעל תפקיד במשטרה, הכניס כל הזמן בקבוקי יין ושימורים ללשכה בה ישבו קיטל וגרמנים אחרים. כל הלילה אכלו ושתו. בלילה נחתמה עסקה, עבור כמות רבה של זהב, הוציאו במשאית, קבוצה גדולה של אנשים אל ה-HKP. קיבלתי ידיעה, שאמור להגיע רכב נוסף, מיד לקחתי את האישה והילדים, כמה פריטים הכרחיים (כל היתר השארתי) וניגשתי אל שערי הגטו.

השעה הייתה 04:00 לפנות בוקר. בשער עמדו מספר שוטרים, פושעים אמיתיים... לא נתנו לי אישור לחכות לאוטו. אפילו ברגע זה, הם לא הצליחו לגייס מינימום של רגשות. החלטנו ללכת בחזרה למפקדה הראשית, ושם לחכות לבוקר. ברגע זה, מגיע סלומון גנץ, וכאשר ראה אותנו צעק

רוב הזמן שהינו בחדר קטן, כאשר שמענו שיחה שהתקיימה מעבר השני של החלון בין קיטל וסלומון גנץ: "אתה בטוח שאין איש בבניינים בסביבה? תזכור שאם אני אמצא מישהו, אני אפוצץ את הבניין כולו עם חומר נפץ."

אני בטוח שבבניינים בסביבה אין אף אחד, כולם עזבו. "אין כאן נפש חיה", ענה סלומון גנץ לאחר ששמע מילים אלו, טוסטר, עוה"ד של משפ' רונינוב ואחרים, עזב את החדר. אני נשארתי. כאן, אשתי ובתי התחילו לצעוק שלא רוצים להישאר, כאן יהרגו אותנו. כאשר כל המשטרה יצאה, אמרה אשתי - "לנו אסור להישאר כאן". בהשפעתה, יצאנו מיד קיטרו אותנו אוקראינים והובילו אותנו לשאר קבוצת האנשים שקודם הובילו אותם מהתיאטרון. עמדו שם גם אנשים מכובדים אחרים שהזכרתי קודם. זה היה יום רביעי 24 ספטמבר 1943 בין השעות 7 ו-8 בבוקר. החצר הראשונה ברחוב רודניצקה 6 הייתה נקודה אחרונה, משם נשלחו האנשים. כל הזמן קבוצות חדשות של אנשים הלכו בכיוון השער. לאחר היציאה שלהם התחלנו ללכת תחת ליווי חיילים, ברחוב רודניצקה בכיוון השער. בדרך הצטרפו אלינו עוד אנשים, ונוצרה קבוצה של כמה מאות אנשים. זו הייתה הפעם האחרונה שעברנו דרך רחוב רודניצקה. כל אחד היה שקוע במחשבות שלו. לפני שנתיים סגרו אותנו כאן. במשך שנתיים חלמנו על הרגע שנצא מהגטו כאנשים חופשיים. ועכשיו אנו יוצאים. אבל איך? לאן? אינני יודע מה מכין לנו הגורל. אין לנו מושג מה יקרה איתנו בשעות

כאשר נכנסנו פנימה, כאילו שמכאן תבוא ההצלה. היה לי חשוב, להיות על יד המיוחסים, משום ששיערת, שהם מצאו לעצמם מפלט. כך ישבנו עד אור ראשון של הבוקר. ישבנו כך כל הזמן, עד לרגע בו שמענו צעדים כבדים של חיילים וצעקות של גרמנים שקראו ליציאה. צפינו דרך החלון בהמוני האנשים שיצאו מהתיאטרון. אבל בנו, בתוך המפקדה לא נגעו. פתאום, שמנו לב, שמהצד השני של בניין התיאטרון יוצאות קבוצה גדולה של שוטרים עם משפחותיהם עם חבילות ושקים. כעבור רגע, ראינו עוד קבוצה של אנשים.

האם זה יתכן?? בקבוצה זו, הולכים אחד ליד השני - פריד, מילקונוביצקי, מהנדס גוכמן ואנשים חשובים אחרים. אנשים אלו, שבמשך שנתיים ללא הפסקה, שלחו אחרים לפונאר, ולא היה חסר להם שום דבר, אשר כמו פריד - 3 פעמים ביום החליף חליפות, הלך עם שק על הכתף עם כל העם... לכן לאקנר צדק באמרו כי הפעם לא יהיו כל פריווילגיות ושום מיוחסים. אבל, גם לנו לא אישרו לשבת במפקדה. פתאום, שמענו צעקות שקראו ליציאה. אנשים התחילו לצאת לאט, אבל אני כל הזמן התעכבתי. אוירה של ריקנות התחילה להיראות מכל הכיוונים. התחלנו לעבור מחדר אחד לשני, שם גם ראינו את השוטר אוסטר, שהתחבא עם משפחתו, ועוד מספר שוטרים מבית המשפט. הם התנפלו עלי בצעקות כדי שאעזוב. "לא, יקרים שלי, היום לא תצליחו, הפעם אתם תצאו ראשונים, ואנחנו בסוף..."

"כל הקדושים", נכנסנו לרחוב קונסקה, עברנו דרך רח' חאטמאנסקה, עשינו קיצור דרך רח' ויאלקה. מרחוק ראינו מספר נוצרים שהסתכלו על הטרגדיה שלנו. מה הם חושבים? יתכן שהם מתקהלים על יד שער הגטו, ומחכים לרגע שיוכלו להיכנס ולהתנפל ולבוז את הרכוש היהודי שלנו, המפוזר בחצרות, בבתים וברחובות. רכוש יהודי. אנו הולכים הלאה. אנו כבר ברחוב הצר - סובוך, השורות נעשות צרות ומתארכות. פתאום אנו שומעים רעש, רואים קצין גרמני צועק משהו. מסתבר, שבחורה חרגה מהשורות וניסתה לחמוק דרך השער. אבל אחד הגרמנים שם לב, תפס אותה, משך אותה הצידה, שמענו ירייה והנערה נפלה במקום. בפחד נוראי ובסבל רב, הגענו עד המנזר ברחוב סובוך'. כאן הייתה התקהלות, לא ידענו במה המדובר. לתוך השורות שלנו חדרו חיילים והתחילו לדחוף אותנו בכיוונים מנוגדים, הלוך ושוב. הרגשנו שמתרחש כאן משהו לא רגיל. אני רואה איך מריצים ודוחפים את אשתי. הבת שלי רצה אלי, ונופלת עלי בצעקה "אבי!" ומנשקת אותי. באותו רגע, ידי חייל תלשו אותה ממני ומשכו אותה הצידה. באלפית שניה קיטרו אותי השודדים. הם התחילו לצעוק- תן מהר כסף, שעון, מהר, מהר, תן תן! בלי לשים לב לצעקות של האוקראינים תפסתי נער צעיר חזק ביד, אחד החיילים התחיל למשש אותי, וכאשר לא מצא שום דבר, עזב אותי. ניצלתי שניה זו כדי להסתכל סביבי ולראות מה קורה. שמת לי לב שאת הנשים, שבכוח לקחו אותן מאתנו, גרשו לחצר המנזר. מבט אחרון לנשים ולילדים שלנו. כאב חזק

הקרובות. אולי מובילים אותנו למקום אחר או אולי יהרגו אותנו מיד? אנו הולכים כולנו ביחד, אשתי וילדיי. כל אחד סוחב חבילה. את רוב החבילות זרקנו כבר קודם ואיבדנו אותם. אין לנו כבר כוח לסחוב את החבילות איתנו, כבר מעבר ליממה אנו סובלים כך. על ידי הולך סלומון גנץ, עם אשתו הצעירה עם תינוק בידיים, על ידי צועדת הרוקחת רשאנסקה, שהייתה לה השפעה גדולה בגטו, בזכות הקשרים עם הגסטאפו. בקבוצה שלנו הייתה כל הנהלת הגטו. הולכים כמונו, כמונו עם חבילות על הגב. אין יוצא מן הכלל. צריך לציין, שבזמן הובלת האנשים לפונארי, הגרמנים לא עשו שום הבדל בין היהודים. את כל ההבדלים בין האנשים, יצרו בזמנים הקשים היהודים בעצמם. הם לקחו לעצמם חוק חלוקת האנשים מי הולך לפונארי ומי צריך להישאר בחיים. הם לקחו לעצמם להחליט על התנאים ועל הנימוקים.

היום הולכים "הגדולים" איתנו. הגורל לא פסח עליהם. התקרבונו לשער הגטו. בפעם האחרונה אני מביט אל השער, אל הרחוב. האם נחיה עד לרגע בו נחזור לכאן עם ההורים? או אולי זה מבט אחרון אל רחוב רודניצקה. יצאנו מהשער. מיד כיתרו אותנו אוקראינים עם נשק מכון ישירות אלינו. צמרמורת עברה בנו. באופן אינסטינקטיבי התקבצנו אחד ליד השני והמשכנו ללכת. אני זורק מבט אחרון על מודעות גדולות התלויות בשער: "הקשב! מגיפה, הזהרו! זהו הרובע היהודי. הכניסה לחיילים גרמנים וללא יהודים אסורה." עברנו ליד כנסיית

לתחייה, זיכרונות משנת 1939, כאשר מיד לאחר פרוץ המלחמה, ברחתי מלודג' היכן שהשארתי את כל בני המשפחה. לא נחתי, עד אשר הבאתי אותם לוילנה, עם התעודות. כולם העריצו אותי על המעשה הזה. אז הצלחתי, אבל היום, לצערי כבר לא ... עייפים התיישבנו על הקרקע ברחוב. אבל שגיני במחשבותינו, שיניחו לנו לנוח. פתאום שמענו פקודה: להסתדר בשורות, עשרה אנשים בשורה. ושוב צעקות - מהר, מהר. אין להם זמן. קמנו מיד. פתאום ראינו שמרחוב סובוץ', מתקרבות אלינו משאיות. החוורנו. שכחנו את המכה שנפלה עלינו. משאיות? עבור מי? לשם מה? זה אומר שאנו נוסעים לאסטוניה או לליטא. אבל עם משאיות? לאן? לפונאר... אני שומע קול חנוק. משכו אותנו למלכודת. בזווית העין ראיתי איש שילדתו מחבקת אותו ושואלת: אבא, יובילו אותנו לפונאר? האם הכל נגמר? בזווית העין אני רואה שפניו לבנות כמו סיד. ואני, איזו תשובה אני יכול לתת לילדתי שמתכרבלת בחיקי כמו גוזל? אני עונה לו: אני לא יודע האם מובילים אותנו לפונאר או למקום אחר. נראה מה יהיה הלאה. אין ברירה, אין לנו זמן למחשבה. הרוצחים צועקים - מהר, מהר. האנשים מסתדרים בשורות, וכל אחד משתדל לחמוק מהשורה הראשונה. אף אחד לא רוצה להיות ראשון. האנשים נסוגים לאחור. הגרמנים והאוקראינים מכים בנו עם כתות ואנחנו גם נסוגים לאחור. חיילים מתחילים להכות עוד יותר חזק, עד שבסופו של דבר אנו מוותרים. עומדים בשורות של עשרה אנשים, המנועים של המשאיות מרעישים. החיילים

כיווץ את ליבי, אין אשתי, אין ביתי. ואתמול נלקחה מאתנו אמא זקנה. יותר משנתיים שמרתי עליהן מפני סכנות ודאגות. היום התרחשה הטרגדיה. ביום ההולדת שלה, נלקחה ממני. דמעות חנקו אותי. לא היה הרבה זמן לחשוב על הטרגדיה שפקדה אותנו. גם זה היה אסור. על יד המנזר, שוב התחילו לשדוד אותנו. החיילים לקחו כל מה שנפל בידיהם. פתאום שמענו יריות, כאשר הסתכלתי לכיוון ממנו נשמעו היריות, ראיתי תמונה נוראית: באמצע הרחוב, היה תלוי עורך הדין חבויניק, חבר הבונד, פעיל ציבורי בגטו. היתה לו יד פצועה, לידו היה תלוי השען- ליון גרישא, וסטודנטית בשם אשיה בין. בשקט בשקט, אנשים סיפרו כי הם נתלו כיון שגילו התנגדות. איך ומה היה באמת- לא ידענו, כיון שזה התרחש לפני שהגענו למקום. ככה עמדנו למעלה משעה, בבוקר שטוף שמש, שבורים מכאב לאחר החוויות שעברנו במשך 30 השעות האחרונות. החיילים לא הפסיקו לשדוד, הגרמנים רצו כמו משוגעים הלך ושוב. קיטל היה בכל מקום. כאשר עמדנו ברחוב, התחלקנו לקבוצות קטנות. דיברנו בינינו. לא יכולנו לסלוח לעצמנו, שכל כך בקלות אפשרנו להם להתקרב אלינו בקלות רבה. יותר משנתיים שמרתי על המשפחה מפני התפיסות ברחוב, הרחקתי מדרכם כל סכנה וכל איום. ללא אישורים צהובים, ללא זכויות יתר, לבד במו ידי, עם האנרגיה המוח והיוזמה הצלחתי לשמור על חמישה אנשים. שמרתי עליהם מסלקציות רבות ומאקציות. ועכשיו, ברגע האחרון- תאונה. לקחו לי אם, אישה ובת בגיל 18. קמו

ראשונה שמונה 70 איש הלכה מצד אחד של פסי הרכבת. קבוצה שניה - מהצד השני. זה אומר שקבוצה ראשונה תיסע לאסטוניה, והקבוצה השנייה לליטא. הייתה רוצה להיות עם הקבוצה שנוסעת לליטא, משום שליטא הייתה קרובה לי יותר. אבל היה קשה לנחש איזו רכבת נוסעת לאסטוניה, ואיזו רכבת נוסעת לליטא. אז בעצם, שיהיה לפי רצון האל. לאן שיוביל אותנו הגורל - לשם ניסע. בצעדים נחושים, תוך כדי אחיזה בילדי אנו מתקרבים לקרון. אנו עוברים ליד קיטל, כמו חיילים במצעד. נכנסים פנימה. אני אחד מהראשונים ותופס מקום בפינה ליד החלון. אני מסתכל ימינה ושמאלה. זה קרון גדול ל- 50 טון מטען, ללא ספסלים וללא שירותים. הקרון מלוכלך והחלונות קטנים עם סורגים. הקרון מלא אנשים, צפוף, מלוכלך, החבילות נופלות לנו על הרצפה. יש לזה יתרון, עכשיו נוכל לשבת עליהן וקצת לנוח, אחר האירועים הנוראים שעברנו. בקרון אין מקום לזוז. בתוכו ישנם שבעים ואחד אנשים, עם חבילות קטנות וגדולות. בתנאים אלו נצטרך לנסוע. מי יודע כמה זמן! אבל מה זה כבר משנה לאנשים שרק לפני מספר דקות הרגישו את המוות מתקרב אליהם. בינתיים, אנו רואים איך מכניסים את יתר האנשים לקרונות. אבל מה זה?... מגיעים חיילים וסוגרים את דלתות הקרון. אנו סגורים, עצורים. לרשותנו, חלונות קטנטנים, פשפשים, עם סורגים שנותנים אפשרות לראות מה מתרחש מסביב. לאט אנו נרגעים, מתיישבים יותר בנוח. בקרון ישנם קרשים אחדים, אנו עושים מהם ספסל. רק

מכתרים אותנו כשבידיהם נשק אוטומטי. אנו מצטופפים ומתכרבלים אחד עם השני. אני שומע מאחורי בלחש "אלוהים, למה מגיע לנו כל זה? מה עשינו, למה מגיע לנו כל זה?" ואז אני חושב לעצמי: "האם באמת ניהרג ביום כל כך יפה? האם אני חייב להיהרג ביום הולדתה של אשתי?" "אירוניה של הגורל. הגורל משחק איתנו, חסרי אונים והכי לא מאושרים. אין לי אפילו סכין על ידי על מנת להתנפל ברגע האחרון על אחד הרוצחים. אנו עומדים בשורות, חיילים סביבנו והמנועים מרעישים. ובמצב זה אנו עומדים שוב חצי שעה. האם בן אדם שלא עבר את כל זה, מסוגל להבין הכאב והסבל שלנו? אבל לכל דבר יש סוף. אנו שומעים פקודה: "קדימה, לזוז." אנו הולכים בביטחון, שאלו הם צעדינו האחרונים עלי אדמה, ובהמשך הצעדה יובילו אותנו לקבר, כמו ה"אדונים" במכוניות. האם הכינו עבורנו קברים, או שאנחנו בעצמנו ניאלץ לחפור בורות לפני היריות? אבל- אסור לחשוב. אנו הולכים, אבל מה המשמעות של זה?

שורה ראשונה נכנסת לרחוב רוסה, האם זה לא חלום?! האם אנחנו נורמליים?! נכנסים לתוך הרחוב. אני מחזיק את הילד חזק ביד. לא רואים כבר מכוניות, וכבר לא שומעים רעש המנועים. "אבא, טושיק!" צועקים ביחד. מתנשקים, והעיניים שלנו מלאות דמעות. אז אנו חיים! לא מובילים אותנו לפונאר! אנו רואים את קיטל, סופר - 10, 20, 30 וכו' לימין, ו- 10, 20, 30 ... לשמאל. מה זה אומר? אבל מהר אנו נרגעים, משני צידי פסי הרכבת עומדים קרונות. קבוצה

עכשיו אני מתחיל להתבונן בחבריי לנסיעה. רבים מהם אני מכיר.

על ידי יושב שחקן - שפס בלכר, מצד שני יושב איש זקן, אולייסקי עם הבן, שהוא רס"ר משטרת הגטו עם אחיין שלו. לידם יושב יושב ראש צוות קבוצת אחים סניטרים - וורון, שהגיע עם קבוצת טיפוסים חשודים שהובאו על ידי הגסטאפו לגטו ביום החיסול, הלאה יושב רואה החשבון גורביץ' ואחרים... בקרון היו שוטרים רבים, שהיו להם הרבה חבילות. הסתכלתי על שתי החבילות הקטנות שלי וליבי נחמץ מפחד. איך אני אשרוד - ללא כסף וללא תכשיטים? ברגע האחרון, אני מנחם את עצמי, הצלחתי למסור לאשתי שעון זהב יוצא מן הכלל עם שרשרת וכן גם כמה אלפי רובלים. שיהיה להם קצת כסף בשעות קשות. פתאום, נפתחו הדלתות והוציאו חמישה - שישה אנשים צעירים ובריאים על מנת שיביאו מנות מזון. שמחה מילאה את לב כולנו. מיד יצאו מספר אנשים צעירים מתוך קבוצת השוטרים לשעבר והתחילו להביא ארגזים עם מים מינרליים, עשרה בקבוקים לאיש. לאחר מכן, הביאו ככרות לחם, שני ככרות לאדם. הביאו חמישים ככרות, יותר ממה שהגיע לנו. הביאו גם נקניק ושומן. הרגשנו כמו בגן עדן. הניגודיות הייתה מאוד בולטת. לפני מספר שעות תיארנו וראינו את הצל של פונאר, ועכשיו מחלקים לנו לחם, מים ומינרליים לשתיה. הנושאים הארגונים של הספקה בקרון, לקחה מספר שעות. השעה הייתה בסביבות שתיים. מצב הרוח בקרון השתפר. בהצעת ואורונה, למפקד הקרון,

ניבחר רס"ר לשעבר אולאיסקי. ואורונה, לא יכול היה להיפטר מהחששות מפני דימוי המשטרה בעבר, ובכל הזדמנות דחף את השוטרים. היינו מותשים. לא היה לנו חשוב מי יהיה המפקד - אולייסקי או ואורון. ולכן, אף אחד לא פצה פה כאשר התחילו להציע אותם לתפקידים, כיון שהם היו הטיפוסים שהתעללו בנו בגטו. הם החליטו לחלק מזון כאשר התחלנו לנסוע. גאבנדה הרץ, שישב על ידי, נתן לנו בינתיים חתיכת לחם. גאבנדה, היה מוכר לי מספר שנים. הייתי בחתונה שלו באולם "פאסז" בוילנה. הכרתי היטב את משפחתו. והנה, הגורל שוב חיבר בינינו. בינתיים, הרכבת הופנתה לפסים צדדיים. קניתי מספר תפוחי עץ מנערים ברחוב שקאפלר. על פעולתי זו שמו לב החיילים, ששמרו עלינו וגירשו את הנערים אבל התפוחים היו כבר בחזקתי... מצב הרוח בקרון, כללית, היה טוב. כאב הפרידה מאשתי וילדיי התקשה קצת. האנשים חיו את רגעי היום. אבל השקט שלנו לא נמשך זמן רב. שוב עברנו רגעים נוראים של פחד וסבל. האינסטינקט החייתי והסאדיזם של הגרמנים הגיעו לרמה כזו של תחכום, שגרם לאנשים להגיע למצב של שיגעון, איבוד הדעת.

הנושא נראה כדלקמן: המצרכים היו כבר בקרון, האנשים אכלו קצת, שתו מים מינרליים, ואז התחילו להציץ דרך החלונות הקטנים, הפשפשים המסורגים והתחילו לדבר עם פועלי הרכבת: שאלו אותם - האם הם ראו את הנשים והילדים שלנו? האם הם נוסעים ברכבת שלנו או ברכבת אחרת

שאדם אחד יצליח לברוח, יהרגו את כל האחרים. מה לעשות? איך להציל את הילד? במתח רב ובסערת רגשות אני מחפש הצלה. הילד שלי שוב מתקרבל בתוכי. הוא חיוור והמום. בשקט וברעד ממלמל: "אבא האם זה הסוף? האם באמת מובילים אותנו לפונאר?" איזו תשובה לתת לילד הרועד? נתתי לו אותה תשובה שנתתי לו בבוקר: "אני לא יודע, יקירי. יתכן שמובילים אותנו לפונאר, ויתכן שלא, הכל ייגמר בטוב".

בקרן, האנשים אפילו לשנייה לא מפסיקים לדבר ולהתווכח. "אתם יודעים, אמר מישהו, יהיה לנו סימן: אם הלילה אנחנו נצא לדרך זה אומר שהכל בסדר. אבל אם נישאר פה עוד לילה, זה סימן רע, ומובילים אוננו למוות בפונאר." זה נכון.

הרי בלילה הם לא יירו בנו. נכון, צריך לחכות. העצבים שלנו מתוחים עד קצה הגבול. ברגע מסוים הגיע ליד החלון קצין ס.ס גרמני. שאלתי אותו (לא היה לי מה להפסיד) האם זה נכון שמובילים אותנו לפונאר? הוא עונה - לא לפונאר, אבל עוברים דרך פונאר. אתם יכולים להיות רגועים, שום דבר רע לא יעונה לכם.

האם נוכל להיות רגועים? האם אפשר להאמין לדברי הגרמני? הוא בוודאי הרגיש בקולי דאגה, עצר ליד החלון ושוב חזר ואמר שאנחנו נוסעים דרך פונאר. אנו משתוקקים שכך זה יהיה. היינו רוצים שהרכבת כבר תתחיל לנסוע. לא חשוב כבר מה שיקרה, העיקר שתתחיל לזוז. אין כבר כוח ואין סבלנות. איך למצוא בתוכנו

? הם השיבו שלא יודעים כלום ולא ראו לא נשים ולא ילדים. ברגע מסוים שאלנו אחד ממבקרי הרכבת: לאן אנו נוסעים? התשובה שקבלנו הייתה מזעזעת. התאבנו מרוב הפתעה מהתשובה. הוא אמר לנו שאנו נוסעים ללנדווארובו. מה זה לנדווארובו? כלומר נוסעים דרך פונאר! הצטמרנו כששמענו את התשובה. לפונאר. שוב לפונאר. מה קורה כאן? הרי הם מובילים אותנו לאסטוניה! מהיכן שוב צץ - פונאר?? הרי זה כיוון אחר לגמרי! שכחנו ממנוחה, מאוכל ומשתיה. בראש רצו מחשבות ומילה אחת: פונאר! עכשיו התחלנו לשאול כל פועל רכבת שעבר "לאן נוסעת הרכבת?" התשובה הייתה זהה - "לא יודע" או "לפונאר". ככל שעמדנו יותר זמן, חוסר הוודאות השתלט עלינו, זה ברור. פועלי הרכבת טענו שהרכבת נוסעת לפונאר, פעל אחר אמר שהרכבת תעצור בפונאר. שאלנו פועל פולני שעצר על יד החלון: "האם הובלת פעם רכבת לפונאר?" הוא השיב בחיוב. "האם קיבלתם הודעה מראש על עצירת הרכבת בפונאר?" - "לא", הוא ענה. "את פקודת עצירת הרכבת קיבלנו ברגע האחרון ולא בתחילת המסע". זה אומר שאנו נוסעים דרך פונאר, ושם תיתכן עצירה. אז לשם מה כל הפארכסה? בשביל מה נתנו לנו אוכל לחמישה ימים? לשם מה נתנו לנו כל כך הרבה מים, שומן, נקניק ולחם? האם זו מלכודת? בשביל מה? הרי אנחנו בין כה וכה סגורים. הקרונות סגורים, החלונות היו מסורגים. לאן לברוח? איך להציל את עצמנו? המצב עוד יותר מסובך ממה שהיה בבוקר. לברוח מהקרן דרך החלון? עד

במשטרה היהודית. אני מרגיש את הנשימות שלו. הוא רועד כמו עלה נידף. נראה שהוא שבור לחלוטין. הפנים המאורכות שלו, נעשו עוד יותר ארוכות, הוא חיוור כמו סיד. זה לא מפליא שהוא רועד כל כך. עליו, כמו על אנשים שהיו להם קשרים בתוך הגטו, האסון נפל בהפתעה. למעלה משנתיים הם השתוללו בגטו, הם עשו הכול כדי להציל את עצמם ואת הכי קרובים להם. מצידם, כל הגטו יכול היה למות העיקר שהם יצילו את עצמם. עבורם, חוויות היומיים האחרונים היו הפתעה גמורה. אפילו בלילה האחרון, חלק מהם לקחו שוחד, ולא הזניחו את העיסוק, הם שדדו מאנשים מסכנים שהיו מרוכזים בבניין התיאטרון, יהודים שהיו מיועדים לליטא. והיום - אותו גורל מחכה להם. הם לא ציפו, שיחד עם יהודים אחרים יסגרו אותם בקרונות של בהמות שיובילו אותם לפונאר. אני חייב להודות, שבאופן אישי הייתי שקט לחלוטין. הדבר היחידי שמדאיג אותי זה הבן שלי, אותו רציתי להציל. לגביי, כבר עשרות פעמים במשך השנתיים האחרונות הסתכלתי למוות בעיניים, השתדלתי להתגבר על הפחד שלי כדי שזה לא יפגע בילד.

אנחנו ממשיכים בנסיעה הלאה, מתקרבים למנהרה. פעם כאשר הייתי נער, נסעתי לראשונה ל- טרוק, לפני העיר לנדווארובה. גם אז נסעתי דרך מנהרה. השתוקקתי שיקרה לנו אסון. אז לפחות כולנו היינו נהרגים באותו מקום, על מנת שלא נגיע לפונאר... רציתי למות, אבל לא מידי הגרמנים. כאשר הרכבת יצאה מהמנהרה,

כוחות על מנת לעבור את החוויה? מעסיקה אותנו המחשבה לגבי גורל הנשים והילדים שלנו. הרכבת עומדת כבר שעות ארוכות, הרוגז והעצבנות הגיעו למתח עצום. הגיע הערב. אנו שומעים רעש של קטר. נוסעים! לא נשארים כאן ללילה. אם כך, אנו לא נשארים בפונאר, רק נעבור דרך המקום הזה! עוד כמה רגעים והרכבת זזה מהמקום. הגיע הערב, הסתיים היום. הרכבת נוסעת לאט. כל סיבוב של גלגל זו כמו מכת סכין בלב. כל סיבוב של הגלגל מקרב אותנו ליעד המטרה. בעיניים פקוחות, עומדים ליד החלון הקטן, צופים לעבר העולם האלוהי! סופרים דקות ושניות. האם זו באמת פרידה לתמיד מוילנה, עם רחוב שקאפלרנה עם הגשר הגדול שדרכו עברנו... וילנה, וילנה... האם נראה אותך אי פעם? וילנה העיר שלי ושל משפחתי, עיר בה נולדו הורי, סבי וסבתי, הכי קרובים לי קבורים בבית הקברות בוילנה, ואפילו לא נפרדתי מהם. אף פעם לא תיארתי פרידה כזו מוילנה, אף פעם לא תיארתי לעצמי פרידה בתוך קרון מלוכלך עם חלונות -פשפשים, מסורגים תחת שמירה של חיילים. ככל שהתרחקנו מוילנה היה שקט בקרון. השקט היה תלוי מעלינו כמו ענן כבד, כל אחד היה שקוע במחשבותיו, אפילו הילד שלי שותק, ומתכרבל אצלי כמו חתול חסר אונים. מה חווה הילד חסר האונים ברגעים אלו? כמה מאיתנו עומדים ליד החלון, יתכן שאנו מסתכלים על העולם האלוהי בפעם האחרונה. בקרון נעשה חשוק יותר ויותר. על ידי עומד סטודנט צעיר בשם לזר אולייסקי. בגטו היתה לו השפעה. הוא היה רס"ר

שהוכנו קודם. מה קורה עכשיו עם אשתי ועם בתי בת ה-18, בחורה יפה וצעירה? אני, אשתי ואמא שלי, אמא זקנה ואהובה, לכולנו מחכה אותו גורל נוראי, וזה בדיוק ביום ההולדת של אשתי. כולנו בתוך הקרון היו משותקים. פתאום אנו שומעים את צעקתו של האיש הצעיר: "הרכבת נוסעת ימינה, ניצלנו!". דמעות זלגו מעיניי. הילד שלי מתקרבל וגם בוכה כשהדמעות מציפות את פניו. ניצלנו! אנו באמת נוסעים לאסטוניה. אנו נופלים, כמו עצים שכרתו אותם, מעייפות נוראית. חיים...נוסעים.... לא כל כך חשבת לכן אנו נוסעים ומה יהיה הלאה. נרדמתי ונפלה עליי שינה כבדה וקשה...

שמענו צעקות של איש צעיר: "תנו לי לגשת לחלון, פעם עבדתי במקומות האלו אצל הגרמנים, אני מכיר כאן כל מקום. אני אגיד לכם האם אנחנו נוסעים בכיוון פונאר או לכיוון לנדווארובה. כאן, פסי הרכבת מתפצלים לימין ולשמאל." נסוגנו מהחלון. הוא יהיה מורה הדרך האחרון. לימין, לשמאל, איפה יש חיים ואיפה המוות. לימין. לשמאל. גבר צעיר עומד ליד החלון ואומר בשקט, כאילו לעצמו: "תיכף תהיה תחנת פונאר." לשמאל, מובילה דרך בכיוון גדרות תיל, ואין משם דרך חזרה. ימינה מובילים פסי הרכבת ללנדווארובה. עכשיו אנו חייבים לעקוב אחרי כל סיבוב של גלגל, לאן מוביל הקטר.

אבל מה זה אומר? מה המשמעות. הרכבת עצרה...דממת מוות שררה. כמו בבית קברות. כל שנייה נמשכת כמו כמו שנה. זה כל החיים.

האיש הצעיר עומד ליד החלון ושותק. על יד החלונות האחרים עומדים שני גברים בריונים ששמו ידיהם על הסורגים, הם מוכנים כמו שמשון למעוך את המכשול. כמה זמן עמדנו? אולי שבריר שניה אולי דקה שלמה. אבל לנו היה נדמה שאנו עומדים כאן שנים רבות! פתאום אנו שומעים רעש של הקטר. הרכבת זזה... העיניים של כולם נעוצות באיש הצעיר... גלגלי הרכבת לאט החלו לנוע והרכבת זזה באיטיות. אני חופן את ראשו של ילדי בתוך החזה שלי. ילד שלי, האם אלו הרגעים האחרונים שלי, או אולי הפושעים השיכורים יירו בנו, על מנת לזרוק את הגופות לבורות

טקס אזכרה - בית העלמין חולון

גילה שחר ואורית רוט

מפריעים אחרים.... עם הזדמנות לכל אחד להשמיע את שירצה לזכרם של משפחותינו שניספו במהלך השואה.

דברי לאה לויטה:

מזריץ עיירת ילדותי, בה נמצאים השורשים של משפחתי. לפני המלחמה היו לי משפחות גדולות, משפחות גולדמן, למפרט וכל ענפיהם.הלקה ויעקב גולדמן, לאה ושאל בר למפרט, הסבים והסבתות שלי, הוריהם, דודיהם ויתר בני משפחותיהם. כולם חיו במזריץ. ואז פרצה המלחמה והשואה. אחריה - נותרו רק אבי צבי הרשל גולדמן ואחותו שרה, אמי צינה למפרט ואחותה ברכה. עם תום המלחמה הם חזרו למזריץ, נישאו ואני נולדתי. עברו 75 שנה. גם הורי כבר אינם, אבל בזכותם אנחנו שוב משפחה גדולה ומאושרת. ככל שמתבגרים מרגישים יותר את הצורך להכיר את שורשינו, לזכור אותם ולהעביר אותם לדורות הבאים.

לכן אנחנו כאן ולכן אנחנו פעילים בעמותה.

אמותינו (יונה פינקלשטיין ז"ל לבית טנדטר ומאשה גרינברג ז"ל לבית רוטנברג) נהגו לעלות למצבה לזכרם של יהודי מזריץ שנספו בשואה בבית העלמין בחולון מדי שנה בשנה ביום השואה וביום השנה לאקציה השישית במזריץ בעשרים ושישה במאי. השנה, עקב מגיפת הקורונה וחוסר האפשרויות לקיים מפגשים רבי משתתפים החליט ועד העמותה ללכת בעקבותיהן ולקיים טקס זכרון סמלי במקום זה.

שלחנו זימון לכל חברי העמותה. אנו מודעים לקשיים הפיסיים של הגעה בתקופה זו, להפתעתנו הגיעו למעלה מ-20 אנשים שהשתתפו איתנו בטקס. (הטקס כולו נמצא בקבוצת הפייסבוק של מזריץ).

בטקס נשאו דברים בין השאר- יפה שפילמן יו"ר ועד העמותה, לאה לויטה לזכרה משפחתה, משתתפים נוספים השמיעו דברי זיכרון. מקווים שנוכל להמשיך במסורת הזו מדי חודש מאי כתוספת לפעילויות השונות שהוועד יוזם ושנזכה להשתתפות רבה ללא מגיפות וגורמים

**סוף דרכם של רוב יהודי מזריץ היתה בטרבלינקה.
ראו כתבה מרכזית בביולטין זה**